

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 7 Sayı/ISSUE 13 Yıl/YEAR: 2024 ALINDI/RECEIVED: 15-05-2024 – KABUL/ACCEPTED: 25-05-2024

Kentsel Yoksulluk Tezlerinin Sosyal Politika Bağlamında İncelenmesi

Investigation of Urban Poverty Thesis in the Context of Social Politics

Aziz ŞEKER¹ | Gazanfer KAYA²

Abstract

Poverty is one of the main problems of humanity. This problem, which is as old as humanity, does not become obsolete and is reproduced by diversifying. Structural factors are the main determinants of poverty in countries. It is known that there are serious levels of hunger and poverty around the world and that people are struggling to survive. In a world that is urbanizing and will become more urbanized, urban poverty is the most important reality. Neoliberal economic policies, which have left their mark on Turkey's last forty years, have caused changes in social, economic and demographic balances. Accelerating migration and urbanization during the implementation of

Öz

Yoksulluk, insanlığın temel sorunlarının başında gelir. İnsanlık kadar eski bu sorun, eskimemekte ve de çeşitlenerek yeniden üretilmektedir. Yapısal etmenler, ülkelerin içinde bulunduğu yoksulluğun ana belirleyicisidir. Dünya genelinde ciddi düzeylerde açlık ve yoksulluğun var olduğu ve de insanların yaşamlarını sürdürmek için büyük mücadele içinde oldukları bilinmektedir. Kentleşen ve daha da kentleşecek dünyada, kentsel yoksulluk en önemli gerçekliktir. Türkiye'nin son kırk yılına damgasını vuran neoliberal ekonomi politikalar, sosyal, ekonomik ve demografik dengelerin değişimine neden olmuştur. Bu politikaların uygulandığı süreçte hızlanan göç

¹Aziz Şeker, Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Rektörlüğü, shuaziz@gmail.com, Orcid Id: 0000-0001-5634-0221

² Gazanfer Kaya, Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, gazanfer.kaya@deu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-8236-4419

these policies deepened the poverty of households. In addition, millions of international immigrants heading to Turkey have created new poor groups in cities. This situation has increased academic interest in urban poverty. Postgraduate theses are an area where this academic interest can be seen. It is important how the social policy dimension is approached in the determinations and solution suggestions in postgraduate theses regarding urban poverty. As a matter of fact, social policies that decision makers develop, aim to implement and implement are very critical in reducing urban poverty. In this study, 23 graduate theses on the theme of urban poverty in the field of social sciences were examined. The focus is on how the research data in question establishes a connection between urban poverty and social policy. In addition, social policy suggestions to be developed in the field of urban poverty were mentioned based on the results obtained from the theses. Since the relationship between urban poverty and social policy is limited in theses, all of which were carried out in the 2000s, supporting this relationship with comprehensive research will make a significant contribution to the literature.

Keywords: Poverty, urban poverty, social policy, social municipality, Turkey.

ve kentleşme, hane halklarının yoksulluğunu derinleştirmiştir. Ayrıca Türkiye'ye yönelen milyonlarca uluslararası göçmen, kentlerde yeni yoksul grupları oluşturmuştur. Bu durum kentsel yoksulluğa yönelik akademik ilgiyi artırmıştır. Lisansüstü tezler, bu akademik ilginin görülebileceği bir alandır. Kentsel yoksulluğa ilişkin lisansüstü tezlerdeki saptamalarda ve çözüm önerilerinde, sosyal politika boyutuna nasıl yaklaşıldığı önemlidir. Nitekim kentsel yoksulluğun azaltılmasında, karar vericilerin geliştirdiği, uygulamayı hedeflediği ve de uyguladığı sosyal politikalar oldukça kritiktir. Bu çalışmada sosyal bilimler alanındaki kentsel yoksulluk temalı 23 lisansüstü tez incelenmiştir. Söz konusu tezlerdeki araştırma verileriyle, kentsel yoksulluk ve sosyal politika arasında nasıl bir bağlantı kurulduğuna odaklanılmıştır. Ayrıca tezlerden elde edilen sonuçlar üzerinden kentsel yoksulluk alanında geliştirilecek sosyal politika önerilerine değinilmiştir. Tamamı 2000'li yıllarda gerçekleştirilen tezlerde, kentsel yoksulluk ve sosyal politika ilişkisine sınırlı olarak yer verildiğinden, bu ilişkinin kapsamlı araştırmalarla desteklenmesi literatüre önemli katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, kentsel yoksulluk, sosyal politika, sosyal belediyeçilik, Türkiye.

Giriş

İnsanlığın kadim sorunu ve de en çok tartışılan sosyal gerçekliklerden biri olan yoksulluk üzerine bir kez daha düşünürken, bu düşünce ve analizleri yazıya dökmeye nereden başlamalı sorusu takılabilir yazarların zihnine. Eski zamanlardan başlayan ama orada kalmayan yoksulluk sorunu, yaşanan zamanın her anında insanların karşısına çıkabildiği gibi sonraki on yıllarda da bu sosyal gerçekliğin var olacağı görünüyor. İşte bütün bunlar üzerine düşünürken, 17 Mayıs 2024 tarihinde TRT 2’de “Büyük Mücadele” adlı bir belgesel film gösterimdeydi. Belgeselde, Brezilya ve Paraguay gibi ülkelerdeki kent yoksullarının yaşam mücadelesi ekrana yansıtılıyordu. Filmdeki karakterler, aileleri ile birlikte ülkelerinin şehir çöplüklerinde yaşamakta, evlerindeki eşyaları çöplükten getirmekte ve geçimini çöplükten kazanmaya çabalamaktaydılar. Özellikle Paraguay’daki şehir çöplüğünde Kızılderili kökenli Benjamin’in ismi, doların üstündeki Benjamin Franklin’in ismi ile benzerlik taşıdığı, ancak çöplükteki Benjamin’in cebinde “Benjamin’lerinin” olmadığı bu belgeselde vurgulanıyordu. Kentlerdeki yoksul insanlar gerçekliği, yoksulluk ve kentsel mekân arasındaki ilişki üzerinde durulmasının önemini göstermektedir. Bu ilişkinin makro ekonomi politikalarından bağımsız ele alınamayacağı açıktır. Nitekim son elli yılda dünyada hızlanan neoliberal küreselleşme düzlemindeki politikalar; ülkelerin ekonomik, demografik ve mekânsal dengelerini ciddi düzeyde değiştirmiştir. Bu bağlamda 1980’lere kadar nüfuslarının yarıdan fazlası kırsal alanlarda yaşayan ülkelerin; neoliberal politikalarla ekonomilerinin yapılandırılması ve korumacı sosyal devlet politikalarını terk etmeye yönelmeleri, kırsalda yoksullaşan kesimlerin kentlere olan göçünü hızlandırmıştır. Bu durum kentleri, yoksulların ve göçmenlerin daha fazla kümelandığı mekânlara dönüştürmüş olup, Davis’in, dünya kentleşiyor ve yoksullaşıyor (Davis, 2016) ifadesini somutlaştırmıştır. Çok boyutlu olan yoksulluk gerçekliği ve onun kentsel yoksulluk hali; toplumun, karar vericilerin, bilim insanlarının üzerinde çokça durduğu konuların başında gelmektedir. Özellikle ele alınan kentsel yoksulluğun azaltılmasında, sosyal politikaların rolü en çok odaklanılan konudur. Bir diğer deyişle, Şair İhsan Demiraslan’ın şiirinin bestelendiği bir müzik parçasında yer alan, “Yoksulluğu çiz, çaresini de çiz” ifadesini, sosyal bilimciler gerçekleştirmeye çabalamaktadırlar. Sosyal bilimlerin farklı disiplinlerince, temel ve küresel bir sosyal sorun olan yoksulluk gerçekliğinin farklı boyutlarıyla incelendiği ve çözüm önerilerinin geliştirildiği bilinmektedir. Bu çalışmada kentlerdeki yoksulluğu ele alan tezler, kentlerdeki yoksulluğun odaklanılan yönleri ve temel bulguları ile sosyal politika arasında nasıl bir ilişkinin kurulduğu incelenmiştir. Bu tezlerin incelenmesinden önce, yoksulluk, kentsel yoksulluk kavramları ile Dünya’dan ve Türkiye’den örneklerle kentsel yoksulluk-sosyal politika arasındaki bağlantıya değinilecektir.

Yoksulluk genel olarak yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama konumuyken, insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olmadır (Oktik, 2008, s. 25). Yine Marshall’a göre yoksulluk, genellikle maddi kaynaklardan, bazen de

kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir durumdur (1999, s. 825). Bu tanımlara yansdığı gibi, yoksul kavramının Mingone'nin belirttiği şu düşünceye dayandığı ileri sürülmektedir. Nüfusun bir kesimi, çeşitli nedenlerle, değişik dönemlerde tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir yaşam standardı sağlamak için gerekli olan yeterli kaynaklara erişememektedir (Akt. Kaygalak, 2001, s. 124-125). Tarihin uzun bir dönemi için bu kaynak, temel üretim/geçim birimi olan toprak olmuştur. Bu bağlamda yaklaşık 12 bin yıl önce yerleşik yaşama geçen insanlar arasında öne çıkan topraktaki özel mülkiyete dayalı güç eşitsizliği, söz konusu sürecin başlangıç noktası olarak da nitelendirilmektedir.³ Yukarıdaki yoksulluk düşüncesine ilişkin tanımda yer alan çeşitli nedenlerle ifadesi, o dönem başat bir unsur olan toprağın da etkisiyle ön plana çıkmıştır. Feodalitenin yaşandığı dönemin İngiltere'sinde köylülerin yoksulluğu ve kaynaklara erişememesi, edebiyat kahramanlarına dahi yansmıştır. Örneğin, kaynakları zenginden alıp onlara erişemeyen yoksullara veren Robin Hood karakteri bu açıdan değerlendirilebilir. İngiltere'de feodalite, kentlerin ve ticaretin canlanmasına paralel düzeyde gerçekleşen gelişmelere bağlı olarak çözülmeye başlamıştır. Bu bağlamda tarımda kapitalizm ve ticari kapitalizm, sanayi kapitalizmine giden sürecin adımlarıdır.⁴ Sanayi Devrimi'nin gerçekleştiği İngiltere'de fabrikadaki üretime dayalı kapitalist ilişkiler başat hale gelmiş olup, işçi sınıfının bu süreçte emek sömürsü ve sefaletine bağlı olarak yeterli yaşam kaynaklarına erişemediğini belirtmek gerekir. Böylece yoksulların kaynaklara erişememesi, insanlığın tarihsel ve toplumsal bir olgusu olmasının yanında, süregelen bir gerçekliktir.

Sanayi Devrimi'ni, aynı zamanda bir göç devrimi ve kentleşme devrimi olarak nitelendirmek mümkündür. Geniş yığınların kentlere yönelmesi, kentlerde fabrika yaşantısı, işçi mahalleleri (sefalet mahallelerinin) oluşması, hızlı kentleşme döneminin olgularıdır. Buradan hareketle Marx ve Engels şu saptamayı yapmışlardır: "Burjuvazi köyü kentin hâkimiyeti altına soktu. Muazzam kentler yarattı. Kent nüfusunu köy nüfusu aleyhine olarak fevkalade arttırdı ve böylelikle nüfusun büyük bir kısmını köy hayatının aptallaştırıcı havasından kurtardı" (Marx ve Engels, 1998, s. 50). Köylüleri ücretli işçi veya yedek işçi ordusu yapan sanayi kapitalizmine dayalı kentleşme, aynı zamanda geniş kesimlerin son derece kötü koşullarda yaşadığı bir gerçekliği oluşturmuştur. Engels'in, Manchester kentindeki yoksulluğa ilişkin gözlemleri dikkat çekicidir. Ona göre en kötü evler, mutlu sınıfların gözünden irak, kentin en kötü bölgelerindedir. Genellikle sıra halinde bir ya da iki katlı kulübeler; ev olarak kullanılan mahzenleriyle, hemen hemen şekilsiz bir biçimde yapılmışlardır. Sokaklar genellikle kaldırımsız, pis, kaba, saba ve hayvan pislikleriyle, kanalizasyon tesisatından yoksun ve pis su gölcükleriyle doludur (Engels, 1994, s. 81). 19. yüzyılın ortası ve ikinci yarısında yükselen toplumsal hareketlerin sosyal haklar alanındaki mücadelesine

³J. J. Rousseau, *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı* adı eserinde, bu durumu şu şekilde betimlemiştir: "Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip 'Bu, bana aittir' diyebilen, buna inanan kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu (1998, s. 135).

⁴Sanayi Devrimi öncesindeki İngiltere'de feodalite, tarımda kapitalizm ve köylülük ilişkisi için bkz. Köymen, O. (2008). *Kapitalizm ve köylülük-ağalar, üretkenler, patronlar*. İstanbul: Yordam Kitap.

bağlı olarak, işçilerin ve yoksulların kentlerdeki yaşam koşullarında bir takım iyileşmeler gerçekleştiği bilinmektedir.

Buraya kadar ki saptamalar, kentleşme ve yoksulluk arasında yakın bağlantıların olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Beall ve Fox, kent yoksulluğunun, en başta ekonomik güvensizlikle ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Yazarlara göre kapitalist ekonominin mekânı olarak kent, günümüzde yoksul sakinleri için yaşanması çok zor bir alan yaratmaktadır. Kentlerin yoksul nüfusu, temel ihtiyaçlarını karşılamak için parasal ekonomiyle ve dinamik ama güvensiz bir enformel ekonomiyle karşı karşıyadırlar. Aynı zamanda onlar için kentte ev sahibi olmak, düşük kaliteli ve emniyetsiz barınak sahibi olmak demektir. Dolayısıyla kent yoksulluğunun ayırt edici özelliklerini, parasal ekonomiye bağlı olma, enformel ekonomiye bağlı olma, yetersiz barınma, iş güvencesizliği, temel hizmetlere erişememe, hastalıklara açık olma, çevresel tehlikeler, sosyal dışlanma, şiddet ve suça maruz kalma olarak sıralamak mümkündür. Yoksulluk bu haliyle yoksul nüfusun sadece yaşamsal varlığını ayakta tutan ihtiyaçları bakımından değil, mekânsal ve sosyal boyutlarıyla da deneyimlediği bir durum olarak anlaşılmalı gerektirmektedir (Akt. Ergun ve Kocanci, 2017, s. 4). Tekeli de benzer bir vurguyla, yoksulluk deneyiminin sadece gelir azlığı, temel kentsel hizmetlerden mahrumiyet olmadığını belirtir. Tekeli'ye göre yoksulluk, aynı zamanda alt-sosyal statülü mahallelerde yaşama, kent mekânında marjinalleşme, sağlıksız çevre koşullarında yaşamını sürdürme, adalet, eğitim, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilme, şiddete daha açık olma (vulnerable) ve yeterli güvenliğe sahip olmamaktır (Tekeli, 1999, s. 145).

Sanayi Devrimi ve 20. yüzyıldaki değişimler, kentsel mekândaki ayrışma, eşitsizlik ve dışlanmaya bağlantılı yoksulluk ile göç arasında yakın bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Sirkeci ve Yüceşahin'a göre göç, kentlerde meydana getirmiş olduğu hızlı değişim, sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları, bölgesel farklılıkların artışı ve toplumsal gruplar arasındaki ayrışmayı belirginleştirir. Ayrıca göç, kentle bütünleşemeyen insanların kümelenmesine, ayrışmasına, kutuplaşmasına ve/veya farklılaşmasına neden olmaktadır (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014, s. 2). Değişen göç dinamikleriyle birlikte toplumsal değişimin eğilimi neticesinde sosyal politika önemli bir sosyal güvenlik ögesi olarak belirmektedir. Sosyal içermeye dayalı hak temelli bir sosyal politika yaklaşımının güçlenebileceği yönündeki çabaların yanı sıra yoksulluk ve sosyal dışlanmanın boyutlarının ciddi sosyal politika önlemleri alınmadan çözülemeyeceğini görmek gerekir (Şeker, 2023, s. 287). Böylece söz konusu saptamalar, yoksulluk sorununun çözümü noktasında kamu gücünü temsil eden devletin, sosyal politikalar geliştirmesinin ve bu politikaların etkili bir şekilde uygulanmasının ne denli kritik role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda Talas'ın, sosyal politika üzerine yaptığı şu tanım önemlidir: "Sosyal politika, genellikle ekonomik bakımdan bağımlı ve güçsüz insanları sermayeye karşı korumak ve sömürmelerini önlemek için devletin almış olduğu koruyucu, sınıflar arasında uyum ve dengeyi sağlayacak önlemlerdir" (1992, s. 16).

Öte yandan Dünyada bugün yoksullukla ve sosyal politikayla ilgili tartışmalar, yoksulluk ve sosyal politikanın ötesinde sistem sorunlarını ele alan bir nitelik kazanmıştır (Buğra, 2009, s. 257). Yoksulluğun çözümünde bütüncül bir sosyal politika yaklaşımı kritik bir öneme sahip olmakla birlikte bu yaklaşıma en büyük tehdit neo liberal makro ekonomi politikalarıdır. Şenses'in de vurguladığı üzere, özellikle 20. yüzyılın son çeyrek döneminde yaygınlaşan neoliberal ekonomi politikalar, gerek sanayileşmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde, yoksullukla mücadele başta olmak üzere, bütün sosyal politika alanlarında da ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Süreç içinde, ulusal devletlerin denetimindeki ekonomi ve sosyal politika araçları birer birer elden çıkarken, bu alanın tümü tedrici olarak serbest piyasa kurallarının ve bu kuruluşların şartlılık kıstaslarının etkisi altına girmiştir (Şenses, 2003, s. 281-282). Neoliberal ekonomi politikalarının öne çıktığı milenyum döneminde, yani 2000 yılının Kasım ayında 189 ülkenin hükümet bakanları Milenyum Deklarasyonu imzalamışlar ve bu deklarasyonla 2015 yılına kadar belirlenen Milenyum Kalkınma Hedefleri'nin (MDG) gerçekleştirilmesini taahhüt etmişlerdir. Bu hedeflerin başında "Aşırı yoksulluğun ve açlığın yok edilmesi" yer almaktadır (UN'dan akt. Gündoğan, 2013, s. 123). 2000 yılının başındaki bu saptama, dünyadaki en temel sorunların başında açlık ve yoksulluğun geldiğinin resmi olarak kabul edilmesidir. Dünyanın 21. yüzyılın ilk çeyreğini tamamlama aşamasında olduğu günümüzde, neoliberal küreselleşmecî politikaların etkilerinin artarak devam etmesine bağlı olarak yoksulluğun ve açlığının derinleştiğini belirtmek gerekir.

100. yılına giren Türkiye'deki yoksulluk ve kentsel yoksulluğu, yukarıda belirtilen süreçlerin dışında ele almak mümkün değildir. Söz konusu sürecin Türkiye'deki yansımalarından önce, tarihsel süreçte yoksulluk ve kentsel yoksulluğa değinilecektir. Cumhuriyet'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı miras içinde yoksulluk önemli bir yer tutuyordu. Tarım toplumu devleti olan Osmanlı'nın son döneminde gerçekleştirilen 1912 Tarım Sayımı'na göre toprakların %65'i, %5'lik bir kesimin elindeydi (DİE, 1973'ten akt. Köymen, 2008, s. 107). Böylece Osmanlı nüfusunun büyük kesimi az toprak sahibi veya topraksız köylülerden oluşuyordu. Buna bağlı olarak sınırlı bir gelire sahip yoksul köylüler, vergiler ve savaşlar sonucunda daha da yoksullaşmıştı. Cumhuriyet bu sorun karşısında, çiftçiler üzerindeki vergi yükünü azaltma, tarımsal ürünleri destekleme, topraksız köylülere toprak dağıtma gibi çabalar içerisinde olmuştur. Türkiye'de 1950 yılına gelindiğinde, kırsal ve kentsel nüfus oranı, Cumhuriyet'in kurulduğu dönemdeki düzeydeydi. Süreç içerisinde yaşanan göç ve kentleşmeye rağmen, bu oranın benzer kalmasında kırsaldaki doğurganlık oranı ve iş gücüne olan gereksinimin etkili olduğunu belirtmek gerekir. 1950'li yıllarda tarımda kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması ve makineleşmenin ciddi düzeyde hızlanması kırsaldaki yoksulların geçim olanaklarını oldukça güçleştirmiştir. Bu koşulların iticiliği karşısında, iş bulma ümidinin olduğu kentlere yönelen göç artmıştır. 1950-1980 dönemine damgasını vuran iç göç ve hızlı kentleşme, %25 civarında olan kentli nüfus oranının %45 civarına ulaşmasının temel belirleyicisidir (Kaya ve Gülersoy, 2023). Kentlere yönelen kırsal kökenli yoksul göçmenler, hazine arazileri üzerinde gecekondu yapılmışlar ve bu yapılar mantar gibi çoğalarak kentleri kaplamıştır.

Behice Boran, gecekonduları, Türkiye şehirlerinde düşük gelirli ve onların yerleşme meseleleri olarak görmüştür (Kurtuluş, 2010, s. 205). 1950-1980 dönemi için belirtilmesi gereken bir nokta da, sosyal refah devleti politika ve uygulamalarının, özellikle 1960'lardan itibaren Türkiye'de etkili olmasıdır. Bir taraftan kırsal yapıdaki değişimler iç göçe yol açmışken, diğer taraftan ise tarımsal üretim yapanlar, devlet desteğiyle yaşama tutunabilmişlerdir. Söz konusu desteğin, özellikle toprağı olan veya toprak kiralayabilen üreticilerin göçünü frenlediğini belirtmek gerekir. Nitekim 1980'e gelindiğinde tarımdaki istihdam %56 (www.tuik.gov.tr, 2008) civarındaydı.

Türkiye'de 1980'li yıllarda öne çıkan neoliberal politikalarla ekonomi politik yeniden yapılandırılmış olup bunun olumsuz etkileri günümüze kadar devam etmektedir. Tarımda desteklerin azaltılması, tarımsal üretim girdilerinin artması, tarımsal ürünlerin ekimine kota getirilmesi ile 1990'larda gündeme gelen özelleştirmeler, kırsaldaki üreticileri yoksullaştırmanın yanında yeni göç dalgalarını tetiklemiştir. Anadolu'nun birçok ilinin ilçe ve kent merkezleri, çok yoğun göç akınına uğramıştır. Örneğin, bir zamanların tütün ili olan Adıyaman kent merkezinin 1980'de 53.219 olan nüfusu, 1990'da 101.576'ya, 2000'de 178.538'e yükselmiştir (www.adiyaman.gov.tr'den akt. Kaya, 2014, s. 94). Kentlere göç eden kitleler ise enformel sektörlerde çalışarak ve yoksulluk içerisinde yaşamlarını sürdürme çabası içinde olmuşlardır. 2000-2001 yılları arasında yürütülen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki iller araştırması kapsamında Diyarbakır'da görüşmecilerin yaklaşık yarısının hiçbir sosyal güvencesinin olmadığı belirtilmiştir. Geri kalan kesim için en önemli sosyal güvence aracının ise (%43,4) "yeşil kart" olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, göçle birlikte bölge kentlerine iş gücü talebi açısından hiç bir beceriye sahip olmayan, eğitimsiz ve niteliksiz büyük bir nüfus akımı olmuş ve yoksulluk katlanılmaz boyutlara yükselmiştir (Ersoy, 2023, s. 123). Göç ve yoksulluk ilişkisini Batman İli çerçevesinde inceleyen Arun ve Diker'e göre ise (2009), katılımcı grubunun %78,6'sını Batman'a göç ile gelen aileler oluşturmuştur. Bu bölgede göç eden ailelerin daha çok ekonomik ve güvenlik sebepleri ile göç ettikleri izlenmiştir. Bu çalışmanın ilginç bulgularından biri; aileleri göçün kendisinin değil, göç etme biçiminin olumsuz etkilediğine dikkat çekmesidir. Bu bulguya göre, hazırlıksız ve aniden gerçekleşen göçlerde aileler barınma, işsizlik sağlık ve eğitim ile ilgili birçok güçlüklerle yüz yüze kalmışlardır (Akt. Öz, 2023, s. 248).

1980'li yıllardan başlayarak ücretlilerin milli gelirden aldığı payın azalması ve enflasyonist ortam, çalışanların yoksullaşmasına neden olmuştur. Böylece neoliberal politikalara bağlı olarak Türkiye ve göç alan kentleri ciddi yoksulluk sarmalı içine düşmüştür. Kemal Sunal'ın baş rolünü oynadığı 1986 tarihli "Yoksul" filmi dönemin özeti olduğu gibi sonraki on yılların da bir ön görüsüdür. Bir handa çaycılık yapan Kemal Sunal'a patronu, "Şimdi piyasa serbest aslanım, gözünü aç!" derken, Sunal, "Biliyom, liberelizm var" sözü dönemin gerçekliğini verir. Ayrıca hayali ihracat, paradan para kazanma, imar affı beklentisi ve çalışan yoksulların loto, piyango, at yarışı gibi oyunlar peşinde olması bu filmde vurgulanmıştır. Süreçle ilgili Karataş vd. şu saptamada bulunmuştur: 1980 sonrası uygulanan ekonomik politikalar eşitsiz büyüme ve gelişmeyi tetiklemiş

bu da toplumda küçük bir azınlığın refah içinde yaşamasına; çoğunluğun ise yoksunluk ve yoksullukla boğuşmasına neden olmuştur (Karataş vd. 2004'ten akt. Atatanır, 2016, s. 55). Türkiye'de üretime dayalı kalkınma ve istihdamın gerilediği söz konusu döneme bağlı olarak, kırsaldaki istihdam 2000'de %36'ya ve 2020'lerde ise %16 civarına düşmüştür. 1980'de 45 milyon olan Türkiye nüfusunun, günümüzde uluslararası göçmenlerle birlikte 90 milyon civarına yükseldiği ve bu nüfusun %80'nin kentlerde (il ve ilçe merkezlerinde) yaşadığı bir gerçeklik olarak karşımızdadır. Dolayısıyla tarımda ve hayvancılıkta bir zaman kendi kendine yetebilen Türkiye'nin yeni zamanlarındaki geniş toplumsal kesimlerin temel gıdalara erişiminin oldukça güç duruma dönüştüğü, hemen her akşam televizyonların ana haberlerine de yansımaktadır. Türkiye'de kentsel yoksulluğa ilişkin vurgulanması gereken konulardan biri de, 2000'li yıllarda yaygınlaşan kentsel dönüşüm uygulamalarıdır. Eski gecekondu ile kent içinde kalmış çöküntü yerleşim mekânları, bir diğer deyişle kent yoksullarının mekânları dönüşüme ve soylulaştırmaya uğratılmaktadır. Bu dönüşüm ev sahibi yoksulların yaşam ve geçim alanlarından uzaklaştırılarak, çoğunlukla borçlanarak toplu konutlara yerleşmesine, zaman içinde borcunu ödeyemeyenlerin ise mülksüzleşmesine yol açmaktadır. Böylece kentsel yoksulların bir kısmı kentsel dönüşüm uygulamalarında yerinden edilerek yoksullaşmakta ve toplumsal alanın dışında konumlandırılmaktadırlar (Şen, 2005; Türkün, 2022; Uzun, 2022; Uğur, 2022).

Kentsel yoksulluk ile üzerinde durulması gereken bir konu da, Türkiye'ye çeşitli nedenlerle gelen milyonlarca insandır. Özellikle son 13 yıla damgasını vuran Suriyeli göçüne bağlı olarak, mevcut kentsel yoksullara eklemlenen ve sosyal dışlanmayı deneyimleyen daha da yoksul bir grup oluşmuştur. Eğitim, vasıf ve gelir düzeyi düşük, yarısı 18 yaş altı çocuklardan oluşan Suriyeliler'in kentlerdeki barınma ve yaşam koşullarının olumsuzluğu pek çok çalışmada bulgulanmaktadır (Erdoğan, 2015; Gültekin, 2020; Çalışkan ve Kaya, 2021; Vesek, 2022; Ekiz-Gökmen ve Dedeoğlu, 2023). Kalıcılığa evrilen bu nüfusun, insani bir yaşam koşullarına erişmesi, toplumsal bütünleşme açısından son derece kritiktir.

Yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik, sosyal dışlanma, sosyal güvencesizlik ve düşük ücretli gelir sarmalı, insanların yaşam çabalarını sosyal politikaların, en belirgin olarak da sosyal hizmetlerin konusu haline getirir (Atatanır, 2016, s. 68). 1990 ve 2000'li yılların ekonomik krizleri artan kentleşmeyle birlikte yoksulluğu derinleştirmiştir (Dericioğulları Ergun ve Sallan Gül, 2016, s. 420). Bu nedenle Türkiye'de kentsel yoksullar ile ilgili en önemli politika, merkezi ve yerel yönetimlerin sosyal yardım vaatleri ve uygulamalarıdır. Örneğin son iki yerel seçimde en önemli tartışma sosyal yardımlar üzerinden gerçekleşmiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye'de sosyal koruma kapsamında emekli/yaşlı, dul/yetim ve engelli/malul maaşı alan kişi sayısı 2021 yılında 14 milyon 624 bin iken, %1,6 artarak 2022 yılında 14 milyon 851 bin kişiye yükselmiştir (www.data.tuik.gov.tr, 2023). Kutlu'ya göre sosyal yardımlar giderek daha fazla yoksulun geçim örüntüsünün ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yoksullukla mücadelede bu yardımların telafi edici niteliği oldukça sınırlı kalmaktadır (2018, s. 27).

Yöntem

Türkiye'nin yaşadığı toplumsal dönüşümler, yoksulluğun sadece derinleşmesine değil, aynı zamanda çeşitlenmesine yol açmıştır. 2000'li yılların Türkiye'sinde her beş kişiden dördü kentlerde yaşamakta ve kentlerde yaşayan bireylerin önemli bir kısmı yoksulluğu deneyimlemekte ve bu bağlamda kentsel yoksulluk konusuna yönelik akademik ilgi artmaktadır. Bu çalışmada Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde kentsel yoksulluk anahtar kavramı kullanılarak yapılan taramaya göre sisteme kayıtlı 31 tez var olup, bu tezlerin 27'sinin izinli olduğu görülmüştür. 27 tezdten sosyal bilimler alanında yapılmış 23 tez incelenmiştir. 23'tezden 20'si yüksek lisans ve 3 adeti ise doktora çalışması olup, tezlerin tamamı 2000'li yılında yapılmıştır. Ele alınan 23 tezin nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yürütüldüğünü belirtmek gerekir. Kentsel yoksulluk konulu tezlerin bulgu ve sonuçlarının içerik analizlerinin yapıldığı bu çalışmada, sosyal bilimlerde nitel araştırma yönteminin doküman taraması tekniği kullanılmıştır. Ayrıca sosyal bilimlerde gerçekleştirilen kentsel yoksulluk konulu tezlerin ortaya koyduğu saptamalar sosyal politika bağlamında irdelenmiştir.

Sosyal Bilimlerde Kentsel Yoksulluk Tezleri ve Sosyal Politika

Yoksulluğa duyulan ilgi ekonomik alanın ötesinde giderek sosyal ve siyasal bir içerik kazanmıştır. Hızlı nüfus artışı, göç ve kentleşmenin ortaya çıkardığı sosyal gerginlikler, neoliberal politikaların oluşturduğu sıkıntılar, kentsel alanda biriken nüfusun yaşam koşullarının kötüleşmesi yoksulluk konusunda zaman içerisinde ciddi bir kamuoyu duyarlılığının artmasını sağlamıştır (Şenseş, 2003). Sosyal bilim dünyası da toplumu derinden etkileyen bu sosyal gerçekliğe doğal olarak uzak kalmamıştır. Özellikle neoliberal politikaların etkisinin yoğun gözlenmeye başladığı 2000'li yıllardan itibaren birçok çalışma yapılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede kentsel yoksulluk temalı tezlerin konu edildiği bu makalede tezlerin ürettiği sonuçların sosyal politika açısından önemi kritik edilmiştir.

Çelikel (2023), "Yeni Kentsel Yoksulluk Bağlamında Sosyal ve Mekânsal Dışlanma: İstanbul Fikirtepe Örneği" isimli doktora tezinde, İstanbul'un Kadıköy ilçesine bağlı Fikirtepe bölgesindeki kentsel dönüşümün, yeni kentsel yoksulluk olgusunu, yerel nüfusun yaşam koşullarını, sosyal ilişkileri ve mekânsal düzenlemeleri nasıl etkilediğini anlamayı amaçlamıştır. Araştırmada nitel yöntemin derinlemesine mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu vasıtasıyla İstanbul Fikirtepe'de 27 erkek 27 kadın toplamda 54 kişi ile görüşülmüştür (Çelikel, 2023). Çalışmaya göre kentsel dönüşüm uygulamaları yoksulları birçok sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Öte yandan kentsel dönüşümün sosyal ağları zayıflatabileceği, erişilebilir hizmetleri kısıtlayabileceği ve yerel toplulukları mekânsal olarak ayrıştırılabileceği yönünde verilere ulaşılmıştır. Bu dışlanma süreçleri incelendiğinde, kentsel yoksulluğun yalnızca ekonomik bir boyutu olmadığı, aynı zamanda bireylerin sosyal aidiyet hissi, sağlık erişimi, eğitim olanakları, politika ve sivil toplum örgütlerine katılım gibi temel yaşam alanlarını etkilediği anlaşılmaktadır. Kentsel mekânının, sermayenin etkisiyle yeniden

dönüştürüldüğü bu süreçte Fikirtepe’de 10 yıla yayılan müdahalede komşuluk ilişkileri başta olmak üzere sosyal yapı da değişerek yerini yüksek yüksek konutlara bırakmıştır. Araştırmaya katılanların bu süreçte kendilerini yeni kentsel yoksul olarak gördüklerini ve dışlandıkları dolayısıyla geleceğe dair bir strateji üretme noktasında yalnızlaştıkları ortaya çıkmıştır (Çelikel, 2023).

Küreselleşme, sosyal bilim dünyasında üzerinde çok fazla çalışma yapılan kavramlar arasında yer alır. Özellikle 80’li yıllarla birlikte ekonomik yönü, kültürel ve sosyal boyutu düşünüldüğünde dünyanın tamamını çok yönlü etkileyen bir süreç olarak kabul edilir. Gelir dağılımına etkisi açısından bakıldığında ülkeler arasında olduğu gibi ülkelerin kendi bölgeleri ve kentleri içerisinde de toplumsal kesimler arasında işsizlik, sosyal dışlanma, yoksulluk, yaşam niteliğinin düşmesi ve gelir uçurumuna neden olduğu söylenebilir. Ayrıca devletin korumacı anlayışının terk edildiği ve sosyal devletin işlevlerinden hızla vazgeçildiği bir anlayışla iç içedir. Bu temelde Bıçkı, (2004) “Küreselleşme Sürecinde ‘Mekânsal Yarıлма’ ve ‘Kentsel Yoksulluk’ Olgusunun Kuramsal ve Uygulamalı Bir Analizi: Bursa-İşıktepe Örneği” isimli doktora tezinde mekânsal yarıлма ve kentsel yoksulluğu Bursa İşıktepe yerleşimi özelinde ele almıştır. Çalışmada, “küreselleşmenin kentler üzerine olan etkileri bağlamında, kentsel nüfusun mekâna eşitsiz güç ilişkileri içinde dağılımını ve kutuplaşmasını ifade eden ‘mekânsal yarıлма’ ile bu yarıلمانın dezavantajlı tarafını temsil eden ‘kentsel yoksulluk’ oluşumunun kuramsal ve uygulamalı bir analizini yapmak, amaçlanmıştır (Bıçkı, 2004, s. 4). Çalışmanın hipotezi şöyle kurgulanmıştır: “Küresel kapitalizmle karakterize olan ekonomik küreselleşmenin, kentsel mekânda zengin ve yoksullar arasında yarıлма (cleavage) yaratarak, yerleşim örüntülerini şekillendirdiği ve küreselleşmenin ekonomi boyutunun türevleri olarak düşünülen politik ve kültürel küreselleşmenin, kentsel yarıлма ve yeni yoksulluk sürecine katkıda bulunduğu” (Bıçkı, 2004, s. 10). Araştırmada nitel araştırma yönteminin katılımlı gözlem ve yüz yüze görüşmeye dayalı derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. İşıktepe’de muhtarlıklarca takibi yapılan devletten yardım alan yoksulların isim listelerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın evreni 150 kişi olarak belirlenmiştir. Bunlar arasında yoksulluğun asgari süresi (üç yıl ya da daha uzun), aylık gelirin asgari ücret ya da altında olması, kendisinin ya da birlikte yaşadıklarının hastalık, yaşlılık vb durumdan dolayı çalışmıyor olması ve kendisinin ya da hane içinde birinin resmi yoksul yardımı alıyor olması ölçütlerine uyan 44 kişi tespit edilmiştir. Bir kısmının görüşmeye katılmamak istemesi üzerine 30 kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılanların çoğunluğunun Bulgar göçmeni ve Doğu’dan gelen ailelerden oluştuğu görülmektedir. Araştırmanın bulgularına göre “küreselleşme sürecinde kentsel yoksulluk olgusunun sorunlaştırıldığı bu çalışmada, kentsel yoksullar ile bunların mekânsal deneyimlerini oluşturan sürecin, evrensel genel-geçerlik iddiası olan bir büyük teori (grand theory) ile açıklanamayacağıdır. Buna göre, küreselleşme süreci ile mekânsal ayrılma ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişki, evrensel bir nitelik göstermekten öte; özgül sosyo-politik ve ekonomik özelliklerin bir tezahürüdür” (Bıçkı, 2004, s. 194). Dolayısıyla yapısal yaklaşımlar içeren

küreselleşme ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişki bu çalışmada farklı bir boyut almaktadır. Başka bir ifadeyle Işıktepe örneğinde farklı grupların farklı yoksulluk profillerine ve yoksulluk nedenlerine sahip olduğu görülmüştür. Yoksul grupları arasındaki farklılıkların dikkate alınması, bunlara yönelik sosyal politika üretiminin doğru sonuçlar vermesi açısından önemlidir (Bıçkı, 2004, s. 199). Sonuç olarak, tez küreselleşmenin eleştirisinin yanında sosyal politikaların geliştirilmesine ve kentsel yoksulların sorunlarının çözülerek toplumsal bütünleşmelerine katkı verilmesini savunması açısından önemsenmelidir.

Koca'nın (2015), "Kentsel Yoksulluk Yoksul Yardımları ve Dışlanma (Sivas Merkez İlçe Örneği)" isimli doktora tezinin konusu ve amacı, her ne kadar tüm sosyal sorunların temel nedeni değilse de, önemli bir nedeni olarak, yoksulluk ve yoksullukla mücadelede kullanılan yoksul yardımları kapsamında sunulan olanakların, bireylerin toplumla bütünleşmesinde ne kadar yeterli olduğunu; bireyler ve toplumsal gruplar arasındaki ayrışmalarda ne kadar önleyici olduğunu tartışmaktadır. Araştırmanın kapsamını Sivas Merkez İlçede yaşayan, kamu kurum ve çeşitli STK'lardan yardım alan yoksullar oluşturmaktadır (Koca, 2015, s. 145). Rastlantısal örnekleme tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada anket formu yolu ile Sivas Merkez İlçede yaşayan sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumlarından yardım alan, yoksulluk, yoksul yardımları ve dışlanma konusunda ana kütleyi temsil edeceği varsayılan 400 kişi ile görüşülmüştür. Elde edilen bulgulara göre yoksulların düzensiz gelire sahip oldukları, bu düzensizliğin yarattığı belirsizlik ve gerginlikle yoksulluk kültürü içine girdikleri, yeteri kadar tüketemedikleri ve buna bağlı olarak da topluma karşı yabancılaştıkları; toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel süreçlere eşit düzeyde katılamayıp, dışlanmış kişiler oldukları ortaya konulmuştur. Araştırmacıya göre problemin çözümü konusunda mevcutta var olan yardım programlarından değil, tamamıyla modern, insan onuruna yakışır, ayrımcılığa yer vermeyen ya da böyle bir izlenime yol açmayan, hak temelli yardım programlarından başlanması en doğrusu olacaktır. Kadınların sosyal statülerinin yükseltilmesi gerektiği ayrıca yoksulların katılımı, yardımların günü kurtarmaya yönelik olmaması ve siyasete alet edilmemesi gerektiği de belirtilmiştir (Koca, 2015).

Saltık'ın (2022), "Kentsel Yoksullukta Yerel Yönetimlerin Rolü" isimli yüksek lisans tezinde kentsel yoksullukla mücadele konusunda etkin bir şekilde çalışan İstanbul Büyükşehir Belediyesinin uyguladığı "Sistem Mezuniyeti Modeli" üzerinde durulmuştur. Bu modele göre İstanbul'da yaşayan ve yoksul olarak değerlendirilen vatandaşlara yönelik sistem mezuniyetinin oluşturulmasında uzman meslek elemanlarının seçimi, yoksullara yönelik veri tabanının oluşturulması, istihdamı sağlamak için kariyer danışmanlığının yapılması, yoksullara yönelik farklı kurumlarda istihdam sağlanmasına yönelik uygulamalara yer verilmiştir. Bu sayede yoksulluğun azaltılmasında yerel yönetimlerin uygulayacağı öneriler sunulmuştur (Saltık, 2022). Buna göre kentsel yoksulluk noktasında yerel yönetimlerin öncelikli olarak kent genelinde hayatını sürdürmeye çalışan yoksul kesimin kentle bütünleşmesini sağlayacak sosyal politikaları benimsemesi ve bağlamda da sosyal belediyeçilik kapsamında yoksullara yönelik sosyal hizmetler

sunması gerekir. Yerel yönetimler kentsel yoksullukla mücadele ederken sadece devlet destekli hareket etmemekte aynı zamanda farklı sivil toplum örgütleri ile de görüşmektedir. Her ne kadar yerel yönetimlerin kaynak teminleri devlet tarafından karşılanabilir gözükse bile yerel yönetimler de kendi bütçeleri doğrultusunda sosyal hizmetlerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Saltık, 2022). Yazarın aktarımı ile, yerel yönetimler kentsel yoksullukla mücadele ederken kısa, orta ve uzun vadede farklı politikalar izlemektedir. Bu nedenle öncelikli hedefler kısa vadeli olarak belirlenmektedir. Bu bağlamda ısınma, beslenme, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlara öncelik verilmektedir. Sonrasında ise orta ve uzun vadeli hedefler planlanmaktadır. Bunlar daha çok temelde merkezi idarenin de desteğiyle ekonomik kalkınmayı destekleme, yatırım, iş gücü piyasası oluşturma, istihdam ve sosyal güvenlik politikaları olarak ön plana çıkmaktadır (Saltık, 2022).

İnceler'in (2019), "Kentsel Yoksulluk: Sivas İli Örneği" isimli yüksek lisans tezinin temel amacı, özellikle son yıllar itibari ile Türkiye'de artan yoksulluk sorununun kavramsal çerçevesini anlamak ve kent özelinde yoksulluğu incelemek, Türkiye'de yoksulluğun görünümünü ve boyutlarını belirlemek, gelirin ve servetin Türkiye ve Sivas açısından dağılımına bakarak ilde kentsel yoksulluğun ne derece var olup olmadığını saptamaktır. Betimsel çalışmada Sivas'ın kentlik niteliğinin Türkiye kentleşmesiyle benzeştiği ve ilin bünyesindeki durumların ve problemlerin Türkiye'deki genel koşullar ve problemlerden ayrı tutulmasının pek olası olmadığı belirtilmiştir (İnceler, 2019). Yazara göre yoksulluk nedenleri arasında sanayinin gelişmemiş olması, göç ve işsizlik yer almakla birlikte Sivas hem Türkiye'de yaşanan kentleşme özelliklerinden hem de kendine özgü koşulların yarattığı bazı sorunlardan dolayı kentsel yoksulluğun var olduğu bir şehirdir. Bu sorunun ortadan kalkması için elbette ki, ilk ve en büyük sorumluluk devlete düşmektedir. Devlet kentsel yoksulluğa nelerin sebep olduğunu iyi çözümlenmeli ve yoksullarla ilgili toplumsal ve ekonomik yapıyı geliştirme, gelişmiş yerlere yetişme durumuna ilişkin programlarını açığa çıkarmalıdır. Gerek maddi iletim gerekse yoksulluğun manevi kısmına ilişkin başka her türlü hususta devlet dayanağının sağlanması, yoksullukla savaşmada temel unsurdur (İnceler, 2019, s. 101). Çalışmanın ortaya çıkardığı bir başka gerçeklik ise yoksulluğu giderme hususunda üç temel aktöre vurgu yapmış olmasıdır. Bu aktörler; merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleridir. Bunların iş birliği içinde olması gerektiğidir. Diğer yandan kentsel yoksulluk açısından bir başka çözüm olarak, sosyal belediyecilik konusundaki çalışmalar arttırılmalı ve istihdam odaklı yerel kalkınmaya öncelik verilmelidir (İnceler, 2019).

Çiçek (2010), "Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Yoksulluk: Denizli Örneği" isimli yüksek lisans tezinde küreselleşmeyle önemli bir sorun haline gelen kentsel yoksulluğun Denizli özelindeki görünümünü ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Denizli merkez ilçesine bağlı 8 mahallede alt gelir grubunda yaşayan 200 kişi ile görüşülmüştür. Yöntem olarak nitel ve nicel veri toplama tekniği kullanılmıştır. Çiçek, Denizli özelinde olmakla birlikte bulguların yoksulluğun azaltılmasına yönelik sosyal politikaların ve stratejilerin geliştirilmesi konusunda katkı sağlayacağını dile getirmiştir. Ayrıca çalışmadan elde edilen verilerden hareketle yazar, yoksul kesimin daha iyi barınma, eğitim,

sosyal yaşama katılım gibi imkanlar elde edebilmeleri için belediye, özel ya da sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımıyla gerçekleştirilecek ve diğer kent sakinlerinin de desteğini alarak çalışmalar geliştirilmelidir, önerisinde bulunmuştur (Çiçek, 2010).

Kurşuncu (2006), “Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği” isimli yüksek lisans tezinde özellikle göçle şekillenen Aziziye Mahallesinde 756 kişinin yaşadığı 95 hanenin hane reisleriyle görüşme yapmıştır. Tezin bulgularına göre “Diyarbakır kentinde yaşanan yoksulluk sorunu en azından üç bileşenli bir süreç olarak gelişmiştir. Neo liberal politikaların özellikle emek pazarında yarattığı daralma ve dışlayıcılık önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci neden, sosyal devlet anlayışının uğradığı erozyonun yol açtığı dışlayıcılıktır. Üçüncü dinamik ise bölgeye özgü zorunlu göç sürecinin yol açtığı tahribattır” (Kurşuncu, 2006, s. 111). Yazarın değerlendirmesiyle:

“Diyarbakır kentinin gelecekte çok daha ağır sorunlarla karşı karşıya kalacağı açıktır. Bu boyutuyla ele alındığında sorun sadece yoksulların kendilerini nasıl gördükleri değildir. Kentin görece varsıl kesimlerinin yoksullara bakışı da önemli bir belirleyici haline gelmektedir. Başka kentlerde olduğu gibi Diyarbakır kentinde de son dönemde sosyo-mekânsal bir kutuplaşma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Sokak çocuklarının sayısındaki dramatik artış, kentte arttığı vurgulanan gasp ve benzeri türden suçlar orta sınıf içinde belli bir gerginliğe yol açmakta ve bu durumdan büyük ölçüde yoksul kesim sorumlu tutulmaktadır. Bu yaklaşımın mekânsal bir sonucu kentte son dönemde ağırlık kazanmaya başlayan kapalı sitelerin oluşumudur. Bir başka anlatımla, özellikle yaşam alanlarında orta sınıf kendi içine kapanma eğilimi göstermekte ve kendini yalıtılmaktadır. Benzer bir yalıtmanın farklı bir biçimde de olsa kent yoksullarının yaşadığı mahalleler içinde geçerli hale geldiği düşünüldüğünde, kentin birlikte yaşam alanı olarak tanımlandığında geleceğinin sorunlu hale geldiği söylenebilir. Bu nedenle, yoksulluk sorununa yönelik politikaların geliştirilmesi ve etkin sonuçların alınması sadece yoksulların durumuna ilişkin bir müdahale değildir. Bu tür bir müdahale kentin ortak geleceğine yöneliktir” (Kurşuncu, 2006, s. 118).

Kule (2004), “Kentsel Yoksulluk ve İzmit’te Yoksulluk Yansımaları” isimli yüksek lisans tezinde İzmit’te kentsel yoksulluğun nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada sosyal yardım kuruluşlarının yardımları içinde en çok paya sahip Tavşantepe Mahallesi pilot bölge seçilmiş, 20 kadın ile yüzyüze görüşme yapılırken 10 hamal, 10 işsiz, 3 tinerçi çocuk, dilenen 6 çocukla görüşülmüştür (Kule, 2004). Çalışmanın bulgularını yorumlayan yazar, kentsel yoksulluğun nedeni olarak adaletsiz gelir dağılımının altını çizmiştir. Ayrıca, ekonomik krizler, göç, yoksulluğu tetiklerken sosyal dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Keza bazı STK ve devlet kuruluşlarının yoksullukla mücadelede öne çıktığı ama devletin yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Uygulamada kökten bir çözüme, rastlanılmadığı da vurgulanmıştır (Kule, 2004).

Akatay’ın (2011), “Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği” isimli yüksek lisans tezinin amacı, Kocaeli İl Özel İdaresi’nin mikro kredi uygulamalarının, kentsel yoksulluğun azaltılmasındaki etkinliğini ve kredi kullanıcılarının ekonomik ve sosyal hayatlarında meydana gelen değişimi tespit edebilmek olarak belirtilmiştir (Akatay, 2011). Araştırmanın evrenini, Kocaeli

İl Özel İdaresi'nden mikro kredi alan yoksul kadınlar oluşturmaktadır. Saha araştırması, İl Özel İdaresi saha sorumlularının Kocaeli'nin İzmit, Derince, Dilovası, Körfez ve Gebze ilçelerinde yaptıkları kredi tahsilatları sırasında, röportaj-anket yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. 2010 yılı sonu itibarıyla Kocaeli İl Özel İdaresi'nden mikro kredi alan 1365 kişiden 102'siyle anket yapılmıştır (Akatay, 2011). Anket sonuçlarına göre, mikro kredi kullanarak ekonomik bir faaliyette bulunan kadınların gelir düzeylerinin, harcamalarının ve tasarruflarının yükseldiği tespit edilmiştir. Bu parametreler, mikro kredi uygulamalarının, kentsel yoksulluğun azaltılmasında etkili bir politika aracı olduğunu göstermiştir. Ayrıca, mikro kredinin, yoksul kadınların sadece gelir düzeyini değil, kadının özgüvenini arttırarak bireysel gelişimine de katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yazara göre mikro kredi yönteminde hukuki alt yapının oluşturularak daha fazla kişiye ulaşılması, yoksul kadınların mikro kredi uygulamalarıyla iş ve meslek edinmelerini de içermelidir ve bu yönde rehberlik hizmeti sunulmalıdır. Yoksulluğun önlenmesinde kullanılacak bu yöntemin yanında sosyal yardım politikalarının da etkin kılınması gerekmektedir (Akatay, 2011).

Aksu'nun (2013), "Kentsel Yoksulluk Bağlamında Mekânsal Ayrışma Tokat Sulusokak Örneği" isimli yüksek lisans tezinin amacı, metropol kentler dışındaki kentlerde yaşanan mekânsal ayrışmayı teorik olarak ortaya koyup Tokat Sulusokak örneğinde somut olarak incelemek şeklinde ifade edilmiştir (Aksu, 2013). Tezin varsayımlarına göre; mekânsal ayrışma, yalnızca metropol kentlere özgü bir olgu değildir. Kapitalist ve pre-kapitalist üretim ilişkilerinin birlikte yaşandığı taşra kentlerinde kentsel mekân iki üretim tarzının dinamikleri tarafından biçimlendirilir. Bu kentlerde mekânsal ayrışma da üretim tarzlarının eklemlenmesini yansıtır. Geç-kapitalistleşen çeper bir kent olarak Tokat'ta mekânsal ayrışma, kapitalist ve pre-kapitalist üretim ilişkilerinin sonucu olarak kentsel yoksulluk temelinde gerçekleşmektedir (Aksu, 2013, s. 17). Bu araştırma için alan araştırması yoluyla bilgi toplanmış, elde edilen bilgi ve bulgular niteliksel çözümleme teknikleri ile çözümlenmiştir. Bölgeyi tanımak adına Sulusokak'ta hiç yaşamamış olan Tokat halkından 10 kişi, Sulusokak'ta yaşamış ama şu an taşınmış 5 kişi ve hâlâ Sulusokak'ta yaşayan 10 kişi ile görüşülmüştür (Aksu, 2013). Araştırmanın bulgularına göre, "Tokat'ın ilk yerleşim ve ticaret merkezi olan Sulusokak günümüzde yoksulluk ve yoksunluk mekânı olmuştur. Bölgede yaşayan halkın azımsanmayacak bir bölümü yardıma muhtaçtır. Yani kentsel yoksulluk bakımından diğer bölgelerden ayrılmıştır. Sulusokak bu özelliğinin yanı sıra günümüzde suç potansiyeli olarak algılanma ile de ön plana çıkmaktadır" (Aksu, 2013, s. 237). Aksu'nun tespitine göre, "Tokat'taki diğer bölgelerdeki toplumsal ve mekânsal yapı yeni üretim biçiminin etkisiyle örgütlenirken, Sulusokak yeni üretim biçiminin etkilediği ve eski önemini kaybettirip yoksullaştırdığı bir bölge olarak varlığını sürdürebilmiştir. Bu bakımdan mekânsal ayrışma sadece metropol kentlere özgü değildir. Üretim tarzlarının eklemlendiği metropol niteliği taşımayan kentlerde de mekânsal ayrışmayı görmek mümkündür" (Aksu, 2013, s. 238).

Kasalak'ın (2013), "Türkiye'de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler" isimli yüksek lisans tezinde Muğla Belediyesi ele alınmıştır. Belediyenin sosyal belediyeçilik uygulamaları

altında meslek edindirme ve eğitim kursları, öğrenim yardımı, yoksul yardımı, yakacak ve gıda yardımı, yemek yardımı, cenaze hizmetleri, sağlık hizmetleri, giyim ve eşya yardımları örnek olarak verilmiştir. Bu bölümle ilgili bilgilere belediye yetkilileriyle yapılan mülakat yolu ile ulaşılmıştır. Araştırmacının ulaştığı veriler, kentsel yoksullukla mücadelede merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetimlere önemli roller düştüğünü ortaya çıkarmıştır. Genel olarak yoksullukla ve kentlerdeki yoksullukla mücadele edebilmek için yapılan gıda, giyecek, yakacak ve nakit yardımlarının kesin bir çözüm olmadığı ortadadır. Bununla birlikte yoksulluğun azaltılması konusunda gerek ulusal ve gerekse uluslararası boyutlarda girişimler ve iş birliği ile eskisine göre olumlu gelişmelerin olduğunu söylemek de mümkündür (Kasalak, 2013, s. 127). Sosyal devletin önemine vurgu yapılan çalışmada “kanunlarla belediyelere, büyükşehir belediyelerine ve il özel idarelerine yoksullara yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmet konularında yetkiler verilmiş ise de sosyal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti’nin sorumluluğu da göz ardı edilemez” değerlendirilmesinde bulunulmuştur (Kasalak, 2013, s. 128).

Ceren’in (2013), “Kentsel Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları’nın Rolü: Adıyaman Kent Yoksulları Üzerinde Bir Alan Araştırması” isimli yüksek lisans tezinin amacı yoksulluğun genel belirleyicilerinin saptanması, araştırma kapsamına giren ailelerin kent yaşamına katılımları, yani kentleşme derecesi ve yoksulluğa bakış açısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarınca yapılan yardımların yeterliliğinin/yetersizliğinin ortaya konulması, kentsel yoksulluk sorununun çözümünde kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının rolünün irdelenmesi, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının kentsel yoksullukla mücadelede iş birliği başta olmak üzere daha etkin çalışabilirliği üzerine fikirler yürütülmesine yöneliktir (Ceren, 2013). Alan araştırmasında nicel araştırma tekniği olarak anket uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Adıyaman Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Adıyaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Adıyaman Belediyesi Toplumsal Gelişim Merkezi olmak üzere kamu kurumları ile Adıyaman’da yoksullukla mücadelede öne çıkmış Adıyaman Deniz Feneri Derneği, Adıyaman İnsani Yardım Derneği, Adıyaman Rahmet Eli Derneği, Adıyaman Umut Işığı Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği olmak üzere sivil toplum kuruluşlarından çeşitli sosyal yardım alan/almakta olan hane halkları oluşturmaktadır. Örnekleme en iyi şekilde yansıtması bakımından Adıyaman’ın en yoksul mahallelerinden olan Varlık, Bahçecik başta olmak üzere, Mara, Musalla, Fatih, Malazgirt ve İmamağa mahalleleri üzerinde daha fazla durulmuştur (Ceren, 2013). Toplam 15 mahallede 2012 yılı temmuz ayı içerisinde 513 kent yoksuluna anket uygulanmıştır. Yazarın anlatımı ile:

“Adıyaman kent yoksulları ile yaptığımız alan araştırması kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal yardım faaliyetlerini değerlendirme imkânı sunmaktadır. Çünkü sosyal yardım sisteminde yaşanan sorunlar yoksulluk sorununun yanında kendi içinde ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Bunun için sosyal yardımların daha etkili bir şekilde yerine ulaştırılması için en küçük idari yapılar olan mahallelerden başlanmak üzere, ülke geneline doğru yoksulluk haritası

çıkartılmalıdır. Yoksullar kendi içinde yoksulluk türleri ve dereceleri göz önüne alınmak suretiyle sınıflandırılmalıdır. Bu sayede yoksulların ihtiyaçları net bir şekilde tespit edilebilir ve sosyal yardımlar bu doğrultuda daha etkin yerine ulaştırılır” (Ceren, 2013, s. 194).

Adıyaman kent yoksullarının ekonomik, kültürel ve sosyal birçok sorunla karşı karşıya olduklarını bulgulayan çalışmadan hareketle şu önerilere yer verilmiştir: Gelir dağılımı adaleti, eğitim ve istihdam, sosyal belediyeçilik uygulamalarının artırılması, korunmaya muhtaç toplum kesimlerine yönelmesi vb sonuç olarak; yoksullukla mücadele uzun soluklu bir iştir. Bu iş sadece sivil toplum kuruluşlarının işi değildir. Yoksullukla mücadele aslen devletin işidir. Çünkü devlet anayasal hükümlerle bunu kendine görev telakki etmiştir. Yoksullukla mücadelede STK’ların görevi ise eksiklikleri göstermek, birlikte çalışmak, devleti göreve çağırmak, hatta bazen devlete yol göstermektir (Ceren, 2013, s. 202).

Çınar’ın (2013), “Türkiye’de Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk Üzerine: Ankara Örneği” isimli yüksek lisans çalışmasında kentleşme sürecinin insan tutum ve davranışlarında oluşturduğu değişimler, çarpık kentleşme ve bunun sonucunda ortaya çıkan temel sorunlardan olan göç ve yoksulluk olgusu incelenmesi amaçlanmıştır (Çınar, 2013). Araştırma kapsamında, 2013 yılında, Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerinde 400 kişiyi içeren anket, derinlemesine görüşmeler yapılarak hanede yaşayanların meslekleri, yaptıkları işler, çalışma koşulları, göç örüntüleri, tüketim kalıpları, aile içi ilişkiler, kadının ve çocuğun konumu, toplumsal ilişki özellikleri hakkında veriler toplanmıştır (Çınar, 2013). Sonuçlar üzerinden bakıldığında, Türkiye’deki kentleşme, kentleşme ve kentsel yoksulluk sürecinde Altındağ ilçesi önemli bir parça oluşturmaktadır. Ekonomik büyümeye koşut olarak nüfusu her geçen gün artan Ankara’da göç hareketlerinin hızı, çeşitli yönetsel sorunları beraberinde getirmiştir. Artan hizmet talebi, kent merkezinde yaşanan yığılma ve kent çeperine göç edenlerin yaşadığı kentsel yoksulluk, kentsel hizmetlerin etkili ve verimli sunumunu büyük oranda olumsuz etkilemiştir (Çınar, 2013, s. 135). Kentsel yoksulluk sorunlarının çözümüne yönelik öneriler/stratejiler ise şöyle sıralanmıştır: Gecekondu koşullarının iyileştirilmesi, kentsel dönüşüm projelerinde bölge halkının sosyo-ekonomik durumunun gözetilmesi, sürece aktif katılımlarının sağlanması, yeniden yerleştirme projelerinde uygun şartların sağlanması, iş olanaklarının geliştirilmesi, kadın-çocuk-engelli-yaşlı açısından kentsel dönüşüm projelerinin değerlendirilmesi, dışlanmanın önlenmesi, ötekileştirme, ayrıştırmanın önüne geçilmesi, barınma hakkının temel bir insan hakkı olarak kurumsallaştırılması, toplumun tüm kesimlerine hizmet götürülmesi, evsizlere ve riski yaşayanlara öncelik verilmesi, sosyal konut sağlanması, kadın, gençlik, halk eğitimi merkezlerinin sayısının artırılması, yoksullara gelir sağlanması ve gıda güvencelerinin sağlanması, halkın kentsel hizmetlerden yararlanmasının koşullarının oluşturulması, sosyal düzensizliklere ve suça karşı önlemlerin alınması ile yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılması (Çınar, 2013).

Yılmaz’ın (2020), “Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler: Ankara Örneği” isimli yüksek lisans tezinde kentlerde mevcut durumda olan yoksulluk ile nasıl mücadele

edildiği, bu mücadele esnasında yoksul halka en yakın kurum olarak nitelendirilebilen yerel yönetimlerin bu amaç kapsamında ne gibi çalışmalarla yerleşim yerlerindeki yoksul halka ulaşabildiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın uygulama kısmında beş ayrı belediye ile 5 temel sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak Ankara'nın yerel yönetimlerinin yoksullukla mücadelesi ele alınmıştır (Yılmaz, 2020). Ayaş, Kızılcahamam, Kalecik, Sincan ve Şereflikoçhisar belediyelerinin yetkilileriyle görüşmeler yapılarak elde edilen bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler, yaşanmakta olan Covid 19 salgın hastalığı sebebiyle telefon görüşmesi ve elektronik posta ile görüşme sorularının yanıtlanması yoluyla, katılımcıların onayı alınarak görüşme sorularının birebir yanıtlanması sırasında verilen yanıtların not alınması biçiminde gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, 2020). Bulgulardan hareketle yapılan yoksulluk yardımlarının gıda, beslenme, yakacak ve giyim gibi en temel yaşamsal ihtiyaçların geçici çözümler olarak belli dönemlerde ve plansız olarak yardım talepleri doğrultusunda gerçekleştirildiği kanaatine ulaşılmıştır. Bu noktada, yerel yönetimlerin kentsel yoksullukla mücadele konusunda merkezi yönetime tamamlayıcı olarak çözüm sunmadığı ortaya çıkmaktadır. Çalışma bulgularından elde edilen sonuçlar göz önüne alındığında, kentsel yoksullukla mücadele konusunda yerel yönetimlerin planlı ve organize yaklaşımlarla merkezi yönetime daha çok destek olabileceği söylenebilir (Yılmaz, 2020). Öneriler kısmında yoksulluk tespit ve takiplerinde verilerin tek merkezde toplanması, yoksulluk birimlerinin açılması, yerel yönetimlerin kentsel yoksullukla mücadele çalışmalarının kalıcı olması, özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle iş birliği ve etkin iletişim faaliyetleri, kentsel yoksullukla mücadelede daha gerçekçi ve kalıcı çözümler üretmek, yerel yönetimlerin çalışma ve yaklaşım politikalarını, yoksullukla mücadele konusunda belirleyip gerçekleştirmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır (Yılmaz, 2020).

Şahingöz'ün (2022), "Kentsel Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri: Ankara Örneği" isimli yüksek lisans tezinin temel amacı, "Ankara'da kentsel yoksulluğun boyutları, nedenleri, kentsel yoksulluğun toplumsal görünümü ve toplumsal alandaki etkileri nelerdir?" şeklinde özetlenmiştir. Tez çalışmasında derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış ve dolaylı gözlem yapılmıştır. Çalışma nitel bir çalışma olduğu için yapılan görüşmeler katılımcılardan izin alınarak ses kaydı ve not alınarak kaydedilmiştir (Şahingöz, 2022). Araştırma kapsamında Ankara'nın Altındağ ve Mamak ilçelerinde yaşayan toplam 30 katılımcı ile görüşülmüştür. Bu katılımcıların 13 tanesi Altındağ, 17 tanesi ise Mamak ilçelerinde ikamet etmektedir. Katılımcıların hepsi de belediye, kaymakamlık gibi kurumların sosyal yardımlarından faydalanmaktadır (Şahingöz, 2022). Araştırmada öne çıkan sonuçlar şu şekildedir: Katılımcıların büyük bir çoğunluğu Ankara'ya göç yolu ile gelmişlerdir. Göç etmelerinin sebepleri ise daha çok ekonomik kökenli sebeplerdir. İyi bir iş ve yaşam koşulu elde etmek amacıyla kente göç eden bireyler umdukları şekilde iş bulamamışlardır. Böylece daha çok enformel sektöre ait olan ve düzenli gelir getirmeyen işlerde çalışmaktadırlar. Sosyal dışlanma araştırmada yoksulluk ile oldukça ilişkili bir kavram olarak kaydedilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre kentsel yoksulluk, kentin yaşam

atmosferinde mekânsal ayrışma, kutuplaşma, yabancılaşma, ötekileştirme, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sosyal dışlanma, konut yoksunluğu, kentlileşememe ve suç gibi sosyal sorunların kaynağıdır ve bu sosyal sorunlar kentsel yoksulluğun toplumsal görünümlerindedir. Sonuç olarak toplumsal alanda yoksullukla ilişkilendirilen: İşsizlik, enformel sektör, suç vakalarının yaygınlığı, kutuplaşma, kentlileşememe ve sosyal dışlanma gibi sorunlar toplumsal bütünleşmeye zarar veren niteliktedir. Bu noktada yoksulluk çözüm üretilmesi gereken en önemli sorunlardan biridir (Şahingöz, 2022).

Sipahi'nin (2005), "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk" isimli yüksek lisans tezinde yoksulluğun genel belirleyicilerinin saptanması, yoksulların sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ile bugüne ve geleceğe yönelik değerlendirme, düşünce ve beklentileri, kentsel yaşama katılımları bir anlamda kentleşme dereceleri ve toplumsal sorunlara bakış arasındaki ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır (Sipahi, 2005). Araştırmanın evreni olarak Konya'nın Karatay, Meram ve Selçuklu ilçelerindeki görece yoksul yerleşimler seçilmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Dost-eli Derneğinden alınan veriler ve muhtarla yapılan görüşmelere ağırlık verilmiştir. 338 örneklem seçilmiştir. Veriler anket tekniğiyle elde edilmiştir. Tezin bulgularına göre, Konya'da kent yoksullarının ekonomik, kültürel ve sosyal birçok sorunla karşı karşıya oldukları, yeterli eğitim ve sağlık hizmeti alamadıkları, iş güvenliği ve sosyal güvenceden yoksun olduklarını ifade etmek mümkündür. Yoksulların kente ait mekânları çoğunlukla görmedikleri ve sosyal-kültürel faaliyetlere katılmadıkları saptanmıştır (Sipahi, 2005, s. 177). Önerilere genel olarak şu başlıklar altında yer verilmiştir: Yoksullukla mücadelenin çok boyutlu bir süreç olduğu, bölgesel gelişmede denge, iç göçleri azaltıcı önlemler, yoksulların yaşadıkları mekânların iyileştirilmesi ve temel haklarının korunarak, insanca bir yaşam seviyesini sağlayabilecek kurumsal mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Sosyal konut ihtiyacının çeşitli kanunlarla ve teşviklerle karşılanması, yerel altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi ve gecekondu bölgelerinin çeşitli kentsel dönüşüm projeleriyle iyileştirilmesi ya da islahına yönelik uzun soluklu kentsel politikalar üretilmelidir (Sipahi, 2005).

Akgün'ün (2019), "Türkiye'de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Belediyelerin Rolü: Kütahya Belediyesi Örneği" isimli yüksek lisans tezinde kentsel yoksulluğun önlenmesinde belediyelere düşen görevlerin neler olduğu ve Kütahya Belediyesi'nin kentsel yoksullukla mücadelede sunmuş olduğu hizmetlerin ve bu hizmetlerin yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi ile çözüm önerileri ortaya koymak amaçlanmıştır (Akgün, 2019).

Kütahya Belediyesinde 2014-2017 yılları arasında yapılmış olan hizmetler incelendiğinde, hizmet çeşitliliğinin fazla olduğu ancak hizmetlerden yararlanan kişilerin sayısının yıllar itibarıyla azaldığı gözlenmektedir. Sunulan hizmetlerin yoksul, kimsesiz, engelli, çocuk ve yaşlı gibi muhtaç kişilere yönelik olması kentte yaşayan yoksul kesimin sıkıntılarının giderilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir (Akgün, 2019, s. 84). Çalışmanın önerileri şu şekilde verilmiştir:

“Kentsel yoksullukla etkili mücadele yapılabilmesi için, yoksul ve muhtaç aile veya kişilerin yardım için müracaat etmelerini beklemek yerine onların yetkili birimlerce doğru ve yerinde tespit edilmesi için belediyenin çalışmalar yapması gerekmektedir. Bunun için belediye bünyesinde bu alanda çalışma yapma yetkisine sahip bir birim oluşturulması için gerekli imkânlar sağlanabilir. Kentsel yoksulluğun azaltılması adına geçici yardımlar yapmak yerine çalışmaya elverişli kişilere iş imkânları sunularak topluma yararlı olabilecekleri alanlarda onlara iş ve mesleki eğitim verilerek başkalarından yardım beklemeyen üretken bireylerin yetiştirilmesi sağlanabilir. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda toplumsal alanda yoksulluğun azaltılması veya önlenmesi adına hem insani olarak hem de ülke ekonomisi üzerinde yapacağı etki bakımından oldukça önemli bir yere sahip olacaktır” (Akgün, 2019, s. 85-86).

Yeşildağ (2019), “Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Kentsel Yoksullukla Mücadelede Rolü: Eskişehir İli Örneği” isimli yüksek lisans tezinde, Türkiye’de kentsel yoksulluk olgusunu Eskişehir ili örneği özelinde, büyükşehir belediyeleri uygulamaları bazında ele almıştır. Bu doğrultuda Eskişehir’de Yenidoğan Mahallesi ve Gazipaşa mahallesinden 250 kişiye anket uygulanmıştır. Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı tarafından 2015-2018 tarihleri arasında yapılan harcamalar, sosyal yardım ve hizmetler (eğitim, gıda, sağlık, yakacak, süreli barınma yardımı, Es Çocuk Evleri, istihdam ve diğer) ele alınmıştır. Alan araştırmasında Belediyenin Sosyal Yardım Hizmetleri şube müdürü ile de mülakat yapılmıştır. Bütçesel sıkıntı, kurumsal yapının dağınıklığı, yardımların geçici çözüm olması, iş imkânlarında yetersizlikler, yoksullukla mücadelede kısıtlayıcı nedenler olarak belirtilmiştir. Diğer yandan kent yoksulluğuyla mücadele başarısını etkileyen durumlar yoksulluk envanter çalışmasının olmayışı, yoksul müracaatçıların hizmetlere ulaşım konusunda iletişim sorunu yaşamaları, meslek edindirme kurslarını bitirenlerin işgücüne katılmalarında sorun yaşamaları, aynı yardımların yetersizliği alan çalışmasının bulgularını oluşturmuştur. Bulguları yorumlayan yazara göre, “her ne kadar yoksullukla mücadelede sosyal yardım ve hizmet sunmada büyükşehir belediyelerinin sorumlulukları yasal mevzuat çerçevesinde belirlenmiş olsa da kentsel yoksulluğun çözümü noktasında büyükşehir belediyelerinin karşılaştıkları sorunlar nedeniyle yeterli olduğunu söylemek doğru olmayacaktır” (Yeşildağ, 2019, s. 115).

Karayılmaz’ın (2019), “Yerel Yönetimlerde Kentsel Yoksulluk Bağlamında Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Yalova Belediyesi Örneği” isimli yüksek lisans tezinde yerel yönetimlerin kentsel yoksulluk ile mücadelede yapacağı çalışmalara özellikle sosyal belediyecilik açısından yaklaşmış ve Yalova Belediyesinin bu kapsamda yaptığı çalışmalar incelenmiştir (Karayılmaz, 2019). Yalova Belediyesi tarafından bu kapsamda; meslek edindirme ve eğitim kursları, öğrenim yardımı, yoksul yardımı, yakacak ve gıda, yemek dağıtımı, sağlık, cenaze hizmetleri, giyim ve eşya yardımları ve diğer yardımlar verildiği belirtilmiştir. Belediye bünyesinde bu hizmetleri uygulayan Müdürlük, Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü’dür. Bu müdürlükte 68 personel görev yapmaktadır. Bu personellerin 4’ü sosyal çalışmacıdır. Görüşme formu müdürlükteki 4 sosyal çalışmacıya da uygulanmıştır (Karayılmaz, 2019). Sonuçlara göre, kentsel

yoksullukla mücadelede yerel vatandaşların mali yeterliliğini saptamak, ihtiyacı olanların ihtiyaçlarını belirlemek ve diğer sorunları yerinde çözmek yerel yönetimler için daha gerçekçi olacaktır. Yerel yönetimlerin, yoksullukla mücadelede etkin olması merkezi hükümetin stratejik konulara daha fazla zaman ayırmasını ve merkezi yönetimin bu alandaki eksikliklerini kapatmasını sağlayacaktır. Ayrıca kentsel yoksulluk bağlamında sunulan sosyal belediyeçilik uygulamalarının ihtiyaca cevap verebilir nitelikte olmadığı sebep olarak da kaynak ve bütçe eksikliği, meslek elemanı eksikliği ve göç olaylarının kontrolsüz bir şekilde artması gösterilmiştir (Karayılmaz, 2019). Karayılmaz'ın anlatımı ile kentsel yoksulluk konusu sadece yoksulluğun çözümü için geliştirilen uygulamalarla değil, aynı zamanda bu uygulamaların temelini oluşturacak bilgilerin edinilmesi, yoksulluk düzeyinin ölçülmesi, yoksulluk sorunu oluşmadan uygulanacak politikalarla koruyucu önleyici yapılacak çalışmalarla, kentin özellikleri ve yerel yönetimin sorunu ele alma biçimi ile doğrudan ilgilidir (2019, s. 98). Bunun yanı sıra yoksullukla mücadelede koruyucu-önleyici hizmetlere ağırlık verilmesi, bütçe, kaynak eksikliği, uzman personel eksikliği, aşırı göç, diğer kuruluşlarla iş birliği, kadınların statülerinin yükseltilmesi ve istihdamı, madde bağımlılarına yönelik hizmetlerin geliştirilmesi önerilmiştir.

Beştaş'ın (2020), "Siirt İlinin Kentsel Yoksulluk Olgusu: Bir Alan Araştırması" isimli yüksek lisans tezinin amacı, Siirt'in kentsel yoksulluğunun hangi boyutta olduğunun ve yoksulluk için alınması gereken tedbirlerin tespit edilmesi, Siirt kent merkezinde yoksulluk olgusunun belirleyenleri ve yol açtığı sorunların tespitine yöneliktir. Bu temelde yoksul kesimlerin ikamet ettiği mahallelerde 12 haneyle nitel yöntemin bir tekniği olan derinlemesine görüşme yapılmıştır. Yine yoksulluk konusunda uzman olan 4 kişiyle de derinlemesine görüşme yapılmış, farklı bir açıdan yoksulluk değerlendirilmiştir (Beştaş, 2020). Araştırmada yoksulluktan en fazla etkilenen kesimlerin, engelliler, yaşlılar, kırsaldan kente göç edenler, eğitim düzeyleri düşük olanlar, işsizler, kırsal bölgelerde yaşayanlar, kalabalık ve geniş aile yapısı olanlar ile tarımda günlük yevmiyeli olarak çalışanlardan oluştuğu belirtilmektedir. Siirt kent merkezinde araştırmada yoksullara yapılan yardımların yoksulluğu azaltmaya çare olmadığı ve daha fazla sosyal yardımların verilmesine rağmen hanelerin ekonomik anlamda iyi bir seviyeye ulaşılmadıkları ve yardımların yeterince etkin olmadığı sonucuna varılmıştır. Yapılan sosyal yardımların bazı hanelerde tembelliğe sebep olduğu ve haneleri çalışmadan alıkoyduğu görülmüştür. Ayrıca, yoksullukla mücadele politikaları ülkemizde farklı bir sorun olan kayıt dışılığa da sebep olmaktadır. Bu kayıtdışılık ise sosyal adaletsizliğin oluşmasına sebep olmaktadır (Beştaş, 2020, s. 163). Araştırmada göç olgusu bir yoksulluk nedeni olarak ortaya konmuştur. Sanayileşmenin olmayışı, istihdam yetersizliği, eğitim seviyesi düşüklüğü, kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK'lar arasında koordinasyon eksikliği, sosyal belediyeçilik alanında yetersizlik, meslek edindirme kurslarının sayısında azlık, bilinçli tarım uygulamalarının olmayışı, yardımların yetersizliği, yoksulluğun aile içi şiddete neden olduğu da ortaya çıkmıştır. Araştırma kapsamında yoksulların büyük bir kısmının, kendilerini toplumda rahat hissetmedikleri, gelecekte fazla bir umutlarının

olmadığı, gelecek kaygısı taşıdıkları ve kendilerini toplum nezdinde değersiz, amaçsız gördükleri, insanlarla kolay iletişim kurmadıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak yazara göre yoksullara yapılan aynı ve nakdi yardımların yanında yoksul hanelerdeki nüfusun meslek sahibi olmasının sağlanması, yoksullukla mücadelede yukarıda belirtilen önerilere ek bir çözüm yolu olarak ifade edilebilir (Beştaş, 2020).

Bakır'ın (2019), "Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Faktörü ve Bir Uygulama; Belediyelerin Gıda Yardımlarının Memnuniyeti Analizi" isimli yüksek lisans tezinde sosyal politikanın yerelde uygulanış biçimi olarak sosyal belediyecilik İstanbul'da Eyüpsultan, Tuzla ve Ümraniye üzerinden incelenmiştir. Üç belediyeden 341 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmada net olarak görülmektedir ki, belediyelerin yardım yapma modeli yardım alan vatandaşların yardımlardan memnuniyetine doğrudan etki ederken bu memnuniyet durumu vatandaşların sosyal belediyeciliğe dair algılarında belirleyici olmaktadır (Bakır, 2019). Bulgulara göre, belediyelerden yardım alan vatandaşlar kendilerini yoksul veya fakirden daha çok düşük gelirli olarak tanımlamaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere sosyal yardım alan vatandaşların çoğu, belli bir gelire sahip olmasına karşın hayatı idame ettirmekte güçlük çeken kesimi oluşturmaktadır. Kentsel yoksulluk hiçbir gelire sahip olmadan hayata tutunmaktan daha çok belli bir gelire sahip olmaya karşın yoksulluğun yaşandığı bir durumu ifade etmektedir. Bu durumda gelir yetersizliğinden kaynaklı bir yoksulluk halinden ötürü sosyal yardım faaliyetlerinin destek mahiyetinde tamamlayıcı bir unsur olarak düşünülmesi ve kentsel yoksullukla mücadeledeki en önemli faktör olarak değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Vatandaşların en çok vurguladığı hususlardan biri de yardıma muhtaçlık tespitinde belediyelerin adil davranmadığı yönündeki kanaatleridir. Vatandaşların siyasi yakınlık, akrabalık bağı, komşuluk gibi birtakım faktörlerin yardım hak edişinde belirleyici olduğuna dair algıya sahip oldukları ve bunun yardımlar hususunda memnuniyetsizlik doğurduğu söylenebilir. Belediyelerin sosyal kart gibi uygulamalarda siyasi birtakım gerekçelerle, ilçe sınırları içerisinde faaliyet gösteren yerel market veya bakkallarla anlaşarak yardımları bu işletmeler üzerinden gerçekleştirmesi anlaşılır bir durumdur. Ancak yardım alan vatandaşların bu hususta beklentileri, bu gibi işletmelerin yanında, daha uygun satışlar yapan marketlerin ve toptancı mağazalarının da bu sisteme dahil edilerek yardım faaliyetlerinin yürütülmesi şeklindedir (Bakır, 2019).

Yılmaz'ın (2019), "Kentsel Yoksulluk ve İşçi Sınıfı: İstanbul Esenyurt Örneği" isimli yüksek lisans tezinde hem kentsel yoksulluğun kiskacında hem de yoğun çalışmanın baskısı altında kalan işçiler kent yoksulluğu kavramı açısından Esenyurt özelinde incelenmiştir. Tezde, Esenyurt'taki kentsel yoksulluğun boyutları araştırılırken aynı zamanda yoksulluğun işçi sınıfı tarafından algılanış biçimlerini ortaya koymak amaçlanmıştır (Yılmaz, 2019). Ayrıca şu sorulara yanıtlar aranmıştır: İşçilerin yoksulluğa karşı geliştirdikleri mücadele yöntemleri nelerdir? Yoksulluk bağlamında cinsiyetler arası farklar söz konusu mudur? Esenyurt'ta mesleki anlamda yığılmanın varlığından bahsedilebilir mi? İşçilerin sendikaya ve örgütlenmeye karşı bakış açıları nelerdir? İstanbul'a

sonradan göç edenler yerleşim alanı olarak neden Esenyurt ilçesini seçmektedir? Kente göç edenlerin kentsel yaşam alanı ile uyum süreci nasıl gelişmektedir? Karma yöntemle dayalı araştırma İstanbul'un Esenyurt ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Esenyurt'un farklı mahallelerinde farklı sektörlerden 102 kişi ile görüşmeler yapılmıştır (Yılmaz, 2019). Çalışmada elde edilen sonuçlar, araştırmaya katılan işçilerin çoğunluğunun, İstanbul gibi metropol bir kentte geçimini sağlamakta büyük zorluklarla karşılaştıklarını göstermektedir. Kentsel yaşamın kırdan göç edenler nezdinde komşuluk ilişkilerini olumsuz etkilediği görülmüştür; göç yoluyla Esenyurt'a yerleşenler arasında komşuluk ilişkileri gerilemektedir. Bu durumun en temel sebebi olarak çalışma hayatının işleyişi gösterilebilir. Yoğun çalışma saatleri, işçilerin komşuları ile yakın ilişkiler kurması için gerekli olan zamanı azaltarak karşılıklı ilişkileri zayıflatmaktadır. Kentsel yaşamda karşılıklı ilişkilerin zayıflamasıyla birlikte işçilerin "memleketlerine", diğer bir deyişle kırsal bölgelere geri dönme isteklerinin kuvvetlendiği ileri sürülebilir. Esenyurt'a göç eden işçilerin memleketlerine dönme isteğinin en yüksek olduğu grubu, yurt dışından göç edenler oluşturmaktadır. Bu işçilerin önceden yaşadıkları dış ülkelere geri dönmek isteklerinin altındaki sebep kültür farklılıklarıdır. Yaşamış oldukları bölgede kendilerine hitap eden düzenlemelerin olmaması, bu grubun geri dönme isteğini kuvvetlendirmektedir. Esenyurt'a sonradan göç ederek yerleşenlerin, Esenyurt'u tercih etmelerinin sebebi akrabalarının veya hemşerilerinin burada yaşıyor olmalarıdır. Nitekim yaşanılan bölgede akraba veya hemşerinin çoğunlukta olması, göç edenler açısından, sosyal dışlanma etkenini de ortadan kaldırmaktadır (Yılmaz, 2019). Elde edilen bulgular, Esenyurt'ta işçi sınıfının kentsel yoksulluk yaşadığı ve bölgedeki kentsel düzenlemelere karşı memnuniyetsiz olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın istihdamının yetersizliği, genç işsizler, doğal yaşam alanının olmayışı, iş koşullarından kaynaklı memnuniyetsizlik, sağlık sorunları da dile getirilmiştir. Kadın istihdamının artırılması, işçiler ve öğrenciler için ücretsiz ulaşım olanağı, çocuk ve gençlere yönelik sosyal hizmetlerin sunulması, suç önleyici danışma merkezleri açılması, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği, asgari ücretlerin yükseltilmesi önerilerinin ise sosyal politika açısından dikkate değer olduğunu söylemek gerekir (Yılmaz, 2019).

Güngör Abbak (2023), "Kentsel Yoksulluk Bağlamında Çocuk Gözüyle Yoksulluk ve Yoksunluk Algısı" isimli yüksek lisans tezinin amacını çocuk yoksulluğunu yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim ve korunma hakları bağlamında değerlendirip bu hususlardaki sorunlara bakış açılarını tespit etmek olarak ifade etmiştir. Yoksulluk çocuk gözüyle bakıldığı zaman ne ifade ediyor? Çocukların yoksulluğa bakışını etkileyen faktörler nelerdir? Yoksulluğun çocuğun yoksunluk duygusu üzerindeki etkileri nelerdir? Soruları çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Çalışmada yoksulluğu 'çocuk gözünden yoksunluk' olarak ele alarak alana farklı bir bakış açısı kazandırmak ve bu bakış açısından ilgili sorunu irdelemek hedeflenmiştir (Güngör Abbak, 2023). Görüşme formlarında çocukların hanelerinde demografik özelliklerini, Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında sahip oldukları yaşama, barınma, beslenme, eğitim, katılım ve

korunma haklarını çocuk gözünden anlamaya yönelik sorular sıralanmıştır. Nitel araştırma tekniği kullanılan çalışmada bulgular, yorumlamaya dayalı olarak katılımcıların verdikleri yanıtlar üzerinden analiz edilmiştir. Ankete katılan 51 çocuktan 34 tanesi 8 yaşında, 17 tanesi 9 yaşındadır (Güngör Abbak, 2023). Çalışma; Van Tuşba, Gaziantep Şahinbey, İstanbul-Sultanbeyli, Muğla-Milas’da yürütülmüştür. Sonuçlara göre çocukların; geleceklerini inşa etme konusunda, hayata bakış açılarında, yaşının gerektirdiği gibi yaşayamama probleminde, hayattan beklentilerinde, önem verdikleri olguların anlaşılmasında “yoksulluk” kavramının etkileri gözlemlenmeye çalışılmış, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel konumlarının yoksul çocukları olumlu-olumsuz nasıl etkilediği ortaya serilmiştir. Öneri olarak ise şunlar ifade edilmiştir: Yoksul çocuk yoksul erginliğe, yoksul ergin yoksul ebeveynliğe, yoksulluk ebeveynlik yoksul çocuklara sebep olmaktadır. Çocukluktan başlayan yoksulluk yine başka bir çocuğun yoksulluğuna sebep olmakta ve bu kısır döngünün devamıyla yoksulluk sorununa çözüm arayan hiçbir politika ve mücadelenin yeterli olmadığı kanısı ileri sürülmektedir. Bir ülkenin refah seviyesini arttırmak için bireylerin yaşam standartları yükseltilmeli ve bunun sağlanması için ilk olarak çocuğun yoksulluk içinde olduğu hallere çözüm aranmalı ve ivedilikle bu çözüm önerileri hayata geçirilmelidir (Güngör Abbak, 2023).

Tezlerden Hareketle Kentsel Yoksulluk Alanında Geliştirilebilecek Sosyal Politika Önerileri

Yukarıda çözümlenen tezlerin genel bulguları kentsel yoksulluk ve sosyal politika konusunun çeşitli açılardan tartışılması gerektiğini göstermektedir. Yoksulluk özellikle günümüzde artan kent yoksulluğu, çözümü giderek güçleşen bir konu olarak sosyal bilimin araştırma alanında en önemli olguların arasında yer almayı sürdürmektedir. Yoksulluk, kadın ve çocuk yoksulluğu ile birlikte ön plana çıkarak giderek karmaşıklaşmıştır. Sonuçta kent yoksulluğu daha çok kadınları etkilemektedir. Başka bir ifadeyle yoksulluk bir sosyal dışlanma nedeni olmaktadır. Özellikle kadınlar söz konusu olduğunda “yoksulluk bir sosyal dışlanma sorunu olarak kadınların toplum içinde mağduriyetlerinin başlıca nedenlerinden birisi” olarak belirlemektedir (Alptekin, 2014, s. 29). Bu sonuç, kadınların toplumsal yaşama katılımlarını engellediği gibi çok ciddi psikososyal sorunlar yaşamalarını beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik yapılan mücadele aynı zamanda kadın yoksulluğu ile de mücadeledir. Kadın merkezli bir sosyal politika anlayışını benimsemek, uygulamanın başarısı açısından yerinde bir karar olacaktır.⁵ Tezlerde de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarına değinilerek kadın istihdamının artırılmasının kadının sosyal statüsünü yükselteceğinin altı çizilmiştir. Örneğin yoksul kadınlar için mikro kredi uygulamasının etkili olduğundan söz edilmiştir.

Tezlerin çoğunun 2000’li yılların başında yapılmış olması “kent yoksulluğu” kavramının merak konusu olmaya başlamasıyla ilişkilidir. Türkiye’de yoksulluk örüntüleri Batı’daki gibi çok ciddi sanayileşme ve kentleşme dinamikleriyle eşleşen bir sürece denk gelmemektedir.

⁵Türkiye’deki sosyal politika anlayışının, kadınlar ve toplumsal cinsiyet perspektifinden tartışıldığı kolektif bir çalışma için bkz. S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren (Ed.). (2015). *2000’ler Türkiye’sinde sosyal politika ve toplumsal cinsiyet*. Ankara: İmge Kitabevi.

Geleneksel bir sosyal sorun olan yoksulluğun, Türkiye kentlerindeki görünümünün yoğunlaşmasıyla kent yoksulluğu halinde ele alınışı hızlanmıştır. Sosyal bilim dünyasının kentsel yoksulluğa yoğunlaşmasının, bu gerçekliğin anlamlandırılması girişiminden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Kentsel yoksulluk ilk bakışta sanayileşme, kentleşme, kentlerde sosyal adaletin olmayışı, neoliberal politikalar yürüten iktidarın mekâna bakışı ile ele alınması gereken bir olgudur. Türkiye’de ise kentleşme dinamiklerinin görece farklılık gösterdiği, sosyal destek ağlarının yoğun ve etkili olduğu, Batı sosyolojisinden bakıldığı gibi analiz edilmeyecek bir koşulda “kentsel yoksulluk” olgusu yapısal bir sosyal sorun olan yoksulluk ile birlikte sürmüştür. Sonradan olan şey ise kentlerde daha yoksul hanelerin yaşadığı merkez konumdaki mahallelerde, yenileşme, soylulaştırma, seçkinleştirme, kentsel dönüşüm altında yaşanan sorunlardır. Bu anlamda Çelikel’in (2023), “Yeni Kentsel Yoksulluk Bağlamında Sosyal ve Mekânsal Dışlanma: İstanbul Fikirtepe Örneği” tezi, neoliberal kent anlayışının sonuçlarını göstermesi açısından dikkate değerdir. Komşuluk ilişkilerini, sosyal dayanışma örüntülerini yok eden ve sosyal dışlanmayı var kılan bir süreci ortaya çıkarmıştır. Bu tezde de görüldüğü üzere, “Türkiye’de kentsel dönüşüm projeleri, ‘deprem, gecekondulaşma, niteliksiz konut, sağlıksız çevre, tarihsel ve kentsel dokunun bozulması vb.’ gerekçelerle kentleri, kendilerine özgü belleği ve kimliği olan ‘toplumsal yaşam alanları’ olmaktan çıkarıp sermaye gruplarının yeni yatırım ve birikim araçları, rant yaratma kapasitesine sahip birer meta haline gelmiştir” (Engincan, 2015, s. 109). Burada belirtmek gerekirse, kent yoksullarının oluşum örüntülerini baştan yok etmenin belki de en önemli ögesi kendi yaşamlarıyla ilgili uygulamalarda bu tezde bahsi geçen konularda söz sahibi olma kanallarının açık tutulmasıdır.

Tezlerin genelinde kent yoksulluğunun artışına vurgu yapılırken çoğunlukla küreselleşmenin etkileriyle ilişkisi kurulmakta ve küreselleşmenin sosyal devlet konusundaki sınırlamalara gitmesi dile getirilmektedir. Doğal olarak birçok çalışma göstermektedir ki, küreselleşmeyle ilintili olarak işsizlik ve yoksulluk (kentsel yoksulluk) artan önemli iki sosyal olgunun başında gelmektedir. Bu anlamda özellikle 2000’li yılların başında yapılan tez çalışmaları sonraki yıllarda yapılacaklar için sosyal bilim açısından veriler içermekte ve öneriler sunmaktadır. Tezlerin kent yoksulluğuyla mücadele konusunda belediye örneklerine değinilenlerinde ise belediyelerin sosyal belediyecilik altında yürüttüğü uygulamalar genelde şu başlıklar altında verilmiştir: Meslek edindirme ve eğitim kursları, öğrenim yardımı, yoksul yardımı, yakacak ve gıda, yemek dağıtımı, sağlık, cenaze hizmetleri, giyim, eşya yardımları ve diğer yardımlar. Sosyal belediyecilik uygulamalarının etkili bir şekilde geliştirilmesinin önerildiği, bilhassa taşra kentlerinde istihdam odaklı yerel kalkınma programlarının yürütülmesinin önemi belirtilmiştir. Yılmaz’ın (2019), “Kentsel Yoksulluk ve İşçi Sınıfı: İstanbul Esenyurt Örneği” tezi, hem kentsel yoksulluğun kıskacında hem de yoğun çalışmanın baskısı altında kalan işçilere, özellikle çalışan yoksullar soruna değinmektedir. Türkiye’nin en büyük kentinde ülkenin en çok nüfusa sahip bir

ilçesinde kentsel yoksulluğu yaşayan işçilere yönelik yapılmış olması ve bulgularındaki sosyal politika unsurları ufuk açıdır.

Vurgulanması gereken bir başka nokta ise sosyal yardımlardır. Kentsel yoksullukla mücadelede kullanılacak araçlardan biri yoksulluk profiline bağlı olarak yapılan ayni ve nakdi yardım uygulamalarıdır. Yerel idareler ve merkezi hükümet tarafından sunulan yardımların insan onur ve haysiyetini gözetecek yeterlilikte olması gerekir. Ayrıca kişileri yardım bağımlısı yapan, damgalayan ve rencide edici bir şekilde verilmemesi önemsenmelidir. Günümüzde kronik bir sosyal sorun haline gelmiş olan yoksulluğun bir sosyal dışlanma gerekçesi olduğu bu makalede incelenen tezlerde de gözler önüne serilmiştir. Özellikle göç ile şekillenen kentlerde bunun çok daha derinden hissedildiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Yukarıda analiz edilen tezlerin amaçları, verileri ve önerileri göstermiştir ki, yoksullukla mücadele etmek aslında bütünsel bir sosyal politika gerektirmektedir. Bunun için başlangıç olarak yoksulluk sorununun nesnel çözüm yollarını içerecek şekilde araştırılması yol gösterici olacaktır. Şenses'e göre "yoksullukla mücadelede başarının en temel önkoşulu, yoksulluğa ve daha genel anlamda tüm sosyal göstergelere ilişkin veri tabanının iyileştirilmesi ve yoksulluk profilini ve yoksulluğa yol açan ana neden ve süreçleri belirlemeyi amaçlayan kapsamlı yoksulluk araştırmalarının yapılmasıdır" (Şenses, 2003, s. 292). Tezlerin bu açıdan bir anlam ifade ettiği söylenebilir, ancak kapsamlı olmaları konusunda sınırlılık taşıdıkları görülmektedir. Yoksullukla mücadeleye insan hak ve özgürlükleri bağlamında, hak temelli sosyal refah açısından yaklaşılması bir zorunluluktur. Dahası siyasi erkin ya da iktidarın yoksulluğu siyasal amacı için kullanmadığı bir sosyal politika paradigması içselleştirilmelidir. Yoksa sosyal politika düşüncesi, yoksullukla mücadele görevini siyasi otoriteye verdiği ölçüde, yoksulluğu siyasileştirir (Buğra, 2009, s. 260).

Uygulamada bireysel çözümlerden ziyade toplumsal koşulları hedefleyen cinsiyetçi duvarı güçlü kılmayan, kadın istihdamının olanaklarını artıran, çocuk yoksulluğunu-yoksunluğunu giderici, toplumsal dayanışmayı dinamik kılan ve çözüm yollarında yoksulların katılımını önemseyen, kadınları güçlendiren demokratik programlara yer verilmelidir. Belediyelerin kamusal sorumluluğu bu anlamda merkezi idareninki ile birleştirilmelidir. Bu konuda STK'ların katkıları göz ardı edilmemelidir. Tezlerin genel hatlarıyla ortaya çıkardığı diğer bir gerçeklik ise sosyal sorunların çözümünün sosyal adaleti kurumsallaştırmayı amaç edinmiş sosyal politika pratiğinden geçtiği ve bunun temelinde de sosyal devletin bulunduğu. Sosyal devletin işlevsel kılınması, yoksullar başta olmak üzere bütün dezavantajlı gruplar için de elzemdir. Kısaca yüzyılımızda kentsel yoksullukla mücadele devletin özellikle sosyal devletin görevidir. Bunu savunmak ve sahip çıkmak sosyal bilim dünyasının temel görevleri arasında yer alır.

KAYNAKÇA

Akatay, M. (2011). *Kentsel yoksulluk ve mikro finansman: Kocaeli örneği*. (Yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.

Akgün, İ. (2019). *Türkiye’de kentsel yoksullukla mücadelede belediyelerin rolü: Kütahya belediyesi Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetim Anabilim Dalı.

Aksu, G. (2013). *Kentsel yoksulluk bağlamında mekânsal ayrışma Tokat Sulusokak örneği*. (Yüksek lisans tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Alptekin, D. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği örüntüsünde kadının yoksulluğu ve yoksunlukları. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Ed.) *Yoksulluk ve kadın* içinde (15-33). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Atatanır, H. (2016). *Türkiye’de yoksulluk-sosyal yardım ve sivil toplum*. Ankara: Dorlion Yayınevi.

Bakır, M. A. (2019). *Kentsel yoksullukla mücadelede sosyal belediyeçilik faktörü ve bir uygulama; belediyelerin gıda yardımlarının memnuniyeti analizi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı Sosyal Değişme Anabilim Dalı.

Beştaş, M. A. (2020). *Siirt ilinin kentsel yoksulluk olgusu: Bir alan araştırması*. (Yüksek lisans tezi). Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.

Bıçkı, D. (2004). *Küreselleşme sürecinde ‘mekansal yarıma’ ve ‘kentsel yoksulluk’ olgusunun kuramsal ve uygulamalı bir analizi: Bursa-İşiktepe örneği*. (Doktora tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetim Anabilim Dalı.

Buğra, A. (2009). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ceren, A. (2013). *Kentsel yoksullukla mücadelede kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları’nın rolü: Adıyaman kent yoksulları üzerinde bir alan araştırması*. (Yüksek lisans tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetim Anabilim Dalı.

Çalışkan, A. ve Kaya, G. (2021). Suriyeli mültecilerin sosyo-mekânsal kümelenmelerinin İzmir özelinde analizi. M. Bulut, C. Aksoy Sugiyama, K. Şahin (Ed.) *The different approaches of academic disciplines to the phenomenon of migration* içinde (32-56). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Çelikel, A. (2023). *Yeni kentsel yoksulluk bağlamında sosyal ve mekânsal dışlanma: İstanbul Fikirtepe örneği*. (Doktora tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Lisans Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Çınar, E. (2013). *Türkiye’de kentleşme ve kentsel yoksulluk üzerine: Ankara örneği*. (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Çiçek, Z. (2010). *Kentsel dönüşüm ve kentsel yoksulluk: Denizli örneği*. (Yüksek lisans tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bilim Dalı.

Dericioğulları Ergun, A. ve Sallan Gül, S. (2016). Kent yoksulluğunu değişen dayanışma ağları üzerinden okumak. Tümtaş, M. S. (Ed.) *Kente dair...* içinde (398-426). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Davis, M. (2016). *Gecekondu gezegeni*. (G. Koca, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

Ekiz-Gökmen, Ç. ve Dedeoğlu, S. (2023). Uluslararası göçmenlerin sosyal dışlanması. G. Kaya (Ed.) *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı-100 başlıkta göç yazıları* içinde (263-270). İzmir: Cem Yayınevi.

Engels, F. (1994). *İngiltere’de emekçi sınıfların durumu*. (O. Emre, Çev.) İstanbul: Sosyalist Yayınları.

Engincan, P. (2015). Kentsel dönüşümün sonuçları: kent yoksulluğu/yoksunluğu ve toplumsal dışlanma. *İdealkent, Kent Araştırmaları Dergisi*, 16, 107-122.

Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye’ye kitlemel göçlerde son ve dev dalga: Suriyeliler. M. Erdoğan-A. Kaya (Ed.) *Türkiye’nin göç tarihi/14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye’ye göçler* içinde (315-347). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ersoy, M. (2023). İç göçlerin kentleşme ve kentsel mekân üzerindeki etkileri. G. Kaya (Ed.) *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı-100 başlıkta göç yazıları* içinde (119-126). İzmir: Cem Yayınevi.

Ergun ve Kocanci (2017). *Yoksulluk ve kentsel mekân üzerine birkaç not.... Toplum ve demokrasi*, 11(24), 201-228.

Gültekin, M. N. (2020). Türkiye’deki Suriyelileri konuşurken. Y. Ahi vd (Ed.) *Göç ve kent-etkileşimler* içinde (43-72). Ankara: Nika Yayınevi.

Gündoğan, N. (2013). Yoksulluk ve yoksullukta mücadele politikaları. N. Gündoğan ve V. C. Özgüler (Ed.) *Gelir dağılımı ve yoksulluk* içinde (122-149). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güngör Abbak, E. C. (2023). *Kentsel yoksulluk bağlamında çocuk gözüyle yoksulluk ve yoksunluk algısı*. (Yüksek lisans tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

İnceler, D. (2019). *Kentsel yoksulluk: Sivas ili örneği*. (Yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

Kasalak, Ç. (2013). *Türkiye’de kentsel yoksullukla mücadelede yerel yönetimler*. (Yüksek lisans tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Karayılmaz, D. (2019). *Yerel yönetimlerde kentsel yoksulluk bağlamında sosyal belediyecilik uygulamaları: Yalova belediyesi örneği*. (Yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Kaya, G. (2014). *Kentleşmenin toplumsal boyutları-Adıyaman örneği*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Kaya, G. ve Gülersoy, A. E. (2023). Türkiye’de iç göç. G. Kaya (Ed.) *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı-100 başlıkta göç yazıları* içinde (27-40). İzmir: Cem Yayınevi.

Kaygalak, S. (2001). Yeni kentsel yoksulluk, göç ve yoksulluğun mekânsal yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş mahallesi örneği. *Praksis*, 2, 124-172.

Koca, M. (2015). *Kentsel yoksulluk. yoksul yardımları ve dışlanma (Sivas merkez ilçe örneği)*. (Doktora tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı.

Köymen, O. (2008). *Kapitalizm ve köylülük-ağalar, üretkenler, patronlar*. İstanbul: Yordam Kitap.

Kule, H. (2004). *Kentsel yoksulluk ve İzmir’te yoksulluk yansımaları*. (Yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.

Kurşuncu, H. (2006). *Kentsel yoksulluk: Diyarbakır Aziziye mahallesi örneği*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı.

Kurtuluş, H. (2010). Kent sosyolojisinde değişen kavrayışlar ve Türkiye’nin kentleşme deneyimi. Ö. Uğurlu vd. (Ed.) *Kent sosyolojisi çalışmaları* içinde (177-225). İstanbul: Örgün Yayınevi.

Kutlu, D. (2018). Giriş: Türkiye’de yoksulların sosyal yardım deneyimi üzerine gözlemler. D. Kutlu (Ed.) *Sosyal yardım alanlar-emek, geçim, siyaset ve toplumsal cinsiyet* içinde (21-40). İstanbul: İletişim Yayınları.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. ve Engels F. (1998). *Komünist partisi manifestosu*. (C. Karakaya, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınları.

Oktik, N. (2008). Yoksulluk olgusuna kavramsal ve kuramsal bakış. N. Oktik (Ed.) *Türkiye’de yoksulluk çalışmaları* içinde (21-56). İzmir: Yakın Kitabevi.

Öz, A. (2023). Göç ve özel gereksinimli bireyler. G. Kaya (Ed.) *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı-100 başlıkta göç yazıları* içinde (243-252). İzmir: Cem Yayınevi.

Rousseau, J. J. (1998). *İnsanlar arasında eşitsizliğin kaynağı*. (R. N. İleri, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Saltık, Y. (2022). *Kentsel yoksullukta yerel yönetimlerin rolü*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul: MEF Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Hukuk Anabilim Dalı.

Sipahi, B. E. (2005). *Yoksulluğun küreselleşmesi ve kentsel yoksulluk: Ekonomik ve sosyal boyutlarıyla Konya örneğinde yoksulluk*. (Yüksek lisans tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Sirkeci, İ. ve Yüceşahin, M. M. (2014). Türkiye’de göç çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-11.

Şahingöz, S. (2022). *Kentsel yoksulluk ve kentsel yoksulluğun toplumsal görünüşleri: Ankara örneği*. (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Şeker, A. (2023). Göç, sosyal politika ve sosyal hizmetler. G. Kaya (Ed.) *Cumhuriyetin göçlerle dolu 100 yılı-100 başlıkta göç yazıları* içinde (285-290). İzmir: Cem Yayınevi.

Şen, B. (2005). Soylulaştırma: Kentsel mekânda yeni bir ayrıştırma biçimi. H. Kurtuluş (Ed.) *İstanbul'da kentsel ayrışma: Mekânsal dönüşümde farklı dinamikler* içinde (127-159). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Talas, C. (1992). *Türkiye'nin açıklamalı sosyal politika tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tekeli, İ., (1999). *Kent yoksulluğu ve modernite'nin bu soruya yaklaşım seçenekleri üzerine. Sivil toplum için kent, yerel siyaset ve demokrasi seminerleri*, Demokrasi Kitaplığı, Dünya Yerel Yönetimler Akademisi (WALD).

TÜİK (2008). *İstatistik göstergeler 1923-2007*. Ankara: TÜİK Yayınları.

TÜİK (2023). *Sosyal koruma istatistikleri, 2022*. Yayı Tarihi: 21 Aralık 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2022-49675>.

Türkün, A. (2022). Dar gelirli kesimlerin yaşam alanlarında kentsel dönüşüm uygulamaları. G. Kaya ve A. Şeker (Ed.) *Dert yükü mekânlar-kentlerin sosyal sorunları* içinde (61-84). Ankara: Nika Yayınevi.

Uğur, S.B. (2022). Kentteki yoksulluktan kesitler: Evsizler, dilenciler, sokak çocukları ve geri dönüşüm işçileri. G. Kaya ve A. Şeker (Ed.) *Dert yükü mekânlar-kentlerin sosyal sorunları* içinde (193-232). Ankara: Nika Yayınevi.

Uzun, N. (2022). *Kentte seçkinleştirmenin İstanbul halleri*. G. Kaya ve A. Şeker (Ed.) *Dert yükü mekânlar-kentlerin sosyal sorunları* içinde (85-106). Ankara: Nika Yayınevi.

Vesek, S. (2022). *Türkiye'deki Suriyelilerin göç deneyimleri-Gaziantep ve İzmir örneği*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yeşildağ, D. (2019). *Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin kentsel yoksullukla mücadelede rolü: Eskişehir ili örneği*. (Yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Yılmaz, S. (2019). *Kentsel yoksulluk ve işçi sınıfı: İstanbul Esenyurt örneği*. (Yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

Yılmaz, Y. (2020). *Türkiye'de kentsel yoksullukla mücadelede yerel yönetimler: Ankara örneği*. (Yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetim Anabilim Dalı.